

Geen tijd

Cultuurdenkers (Huizinga, Ortega y Gasset, Spengler, Röpke, Toynbee e.a.) geven veelal geen vrolijk beeld van de moderne samenleving. Ook bij erkenning van een „social-cultural lag” (F. L. Polak) ten opzichte van de stormachtige technisch-economische ontwikkeling worden o.i. de schaduwzijden door hen nogal eens sterk geaccentueerd. Hun onbehagen zou kunnen samenhangen met de moderne overbelasting van de leidinggevende groepen. Niet alleen managers, ook hoogleraren worden van de kernfuncties van hun ambt afgehouden door de „secundaire drakte” van commissies, congressen, vergaderen enz.; aldus Prof. P. J. Bouman in zijn voorwoord tot H. J. A. Hoflands „Geen Tijd”¹⁾.

Dat boekje beleefde onlangs een vierde druk; er was dus tijd voor de consumptie (ex ante en ex post?) van drie op-lagen. Door Hoflands prettige stijl is dat geen inconsistente met zijn diagnose; overbelaste mensen kunnen zijn lectuur als een ontspannende recreatie ervaren. Eveneens mogelijk is een narcistisch zwelgen in een ziekte met een zeer hoge status. „De tempomens kent zijn eigen unieke waardigheid (...), hij lijdt aan de kwaal van de eeuw. En dus moet men hem vooral niet misgunnen dat hij zich luide beklagt”.

Hofland weet te relativiseren en een monotoon gejammer te vermijden. Zijn vraaggesprekken met ondernemers, hoogleraren en beoefenaren der vrije beroepen vormden weliswaar niet de empirische basis voor een strak betoog met exacte begrippen, doch wel voor een vaak treffende beschrijving van een reeks symptomen en aspecten. Een van zijn rake typeringën is die van de snelheidspsychose in het verkeer. Wie het verkeer ophoudt „haalt zich een volkswaarde op de hals. Hij krijgt te maken met honend gehuil van de claxons, het publiek tikt met de vingers op het voorhoofd, men buigt zich voorover want men wil het gezicht zien van de imbeciel”. Zelfs is er reeds „de overspannen toerist. Met vreemd sturende ogen van het kijken op de weg”. Ook voor consumenten geldt: „Geen tijd, waarvoor? Geen tijd om alles te doen, te kopen, te hebben, te zien, te denken, te wensen, te verwezenlijken (...).”

Voor managers is er de „Executive Chair”: „De stoel is een wonder van vernuft, doet zowel aan een pianokruk als aan een clubfauteuil denken, is hier en daar verwant aan de scheerstoel en zelfs aan de operatietafel (...). Men kan er zich bliksemsnel in omdraaien, erin slapen, zich laten weggrollen of zich omhoog schroeven (...). Een draaibare troon, die een eerbewijs is aan de bewindvoerder, maar tegelijk rekening houdt met het feit dat hij een potentiële patiënt is”. Enkele oorzaken van zijn overbelasting zouden zijn ijverige specialisten (economen, ingenieurs e.a.) met hun jargon, het bedrijven van „public relations” (in de pers, voor de t.v. enz.), de personeelsverhoudingen („Men had zijn gemoedstoestand willen kennen

aan de-vooravond van de eerste vergadering van de Ondernemingsraad. Men zou moeten weten wat zijn vrouw weet”). Voor de (middelbare) manager is een extra-instinct voor carrière-techniek nodig, nl. dat „degene die teveel doet de kans loopt tot het eeuwige knechtschap gedoemd te blijven” en dat een „Befehl ist Befehl” toon via ruzies zijn loopbaan ondergraaft.

De intellectueel behoort nog tot een vergeten groep, hij is nog niet als patiënt erkend, de term „professors’ disease” circuleert nog niet. Toch schreef Vestdijk reeds in 1952²⁾ over een bezoek aan een hoogleraarszoon: „Toevallig was de vader in de kamer toen er gebeld werd. De toon van machteloze woede waarop hij prevelde: „Daar heb je er verd(...) weer een” zal ik niet gemakkelijk vergeten. Ik kon mij er niet van vergewissen wie de bezoeker was. Ongetwijfeld een andere professor”.

Hoogleraren zijn niet de enige overbelaste wetenschappelijke werkers. Vaak moeten deze een compromis vinden tussen hun „roeping” en activiteiten, die een hoger inkomen opleveren: „Het beste wat men voor de intellectuele wielrijder kan hopen is, dat hij zonder meer de automobilist vervloekt die hem tegen de stoep dringt en dat hij daarbij de illusie zal hebben dat hij dit doet in naam van het hogere geestelijke leven waarvan hij alles weet, maar waaraan de lummel in zijn wagen geen deel heeft”.

Overbelaste academici treft men ook in de „vrije beroepen”: journalisten, artsen, advocaten, predikanten. Op Hoflands pikante opmerkingen over hen kan hier niet worden ingegaan, evenmin als op die over de terreur der communicatiemiddelen (telefoon enz.), de vergaderchaos (door de zuilen verviervoudigd), congresseren, het gezin.

Prof. Bouman schrijft dat de (wetenschappelijke) diagnose van de huidige overbelasting van de leidinggevende groepen nog nauwelijks is gesteld. Een therapie lijkt-nog moeilijker. Hofland attendeert o.m. op de vicieuze cirkel van de gewetensvolle tempomens, die ook gefrustreerd wordt door weigering van verplichtingen. Een „diepere” oorzaak bevat zijn citaat uit de „Pensées” van Pascal, nl. „dat alle ellende van de mensen alleen daaruit voortkomt, dat zij niet rustig in een kamer kunnen blijven”. Een visie, die o.i. mogelijk correleert met die van antropologen op de mens als een „uit het lood geslagen dier” — „het natuurlijk evenwicht van het dier is voor de mens het verloren paradijs van het gecentreerde leven, waaruit hij met zijn excentrische natuur verbannen is”³⁾. Bevordert een cultuurpatroon met Succes, Status, Bezit als Grote Geboden het menselijk evenwicht? (Vanzelfsprekend is zo’n probleemstelling eveneens eenzijdig....).

M. H.

¹⁾ Uitg. Scheltema en Holkema, Amsterdam 1964, 144 blz., f. 7,90. ²⁾ Uit „Misverstand om gearriveerden” in „Essays in Duodecimo”. ³⁾ F. Sierksma: „De religieuze projectie”, blz. 52.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Geen tijd	295	Europa-bladwijzer No. 24	307
Stabilising the external purchasing power of the developing countries (II), door Prof. Dr. J. Goudriaan	296	Boekbesprekingen:	
Vondelings voorstel, door Drs. P. G. Ridder	300	Cost en baet, bespr. door Dr. Th. M. Scholten ..	309
Rationalisering van de politieke voorlichting, door Drs. R. Iwema	302	W. H. van Baarle en Mr. C. W. Zeylstra:	
Een nieuwe wereldhandelsorde, door Drs. P. A. Cornelisse	304	Reclame, Principes en Praktijk, bespr. door Drs. G. J. Aeyelts Averink	310
		R. P. A. Smit: Produktiebeheersing en levertijd-bewaking, bespr. door Drs. E. van der Wolk	311
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman ..	312

Stabilising the external purchasing power of the developing countries

(II)

9. It seems to me that we will never come to grips with the very important problem of stabilising the export earnings from primary commodities of the developing countries as long as we don't realize:

a. that there is no essential difference between stabilising the export income of the primary producing countries in international trade and stabilising the farmers income in a mainly industrial country. Considered purely economically (i.e. non-politically) it is one and the same problem.

b. that there is no essential difference between monetary policy and a policy of stabilising prices of the main agricultural products. Prices are measured in an existing monetary system and influenced by any monetary policy; reversely any wholesale stabilization policy of prices affects inevitably the monetary system; both fields are linked up inseparably.

10. Compare the various measures taken by Western countries to stabilise the prices of their national farm products with similar measures in the international domain.

The first point that should be noticed is that national governments in their own sphere never have dreamed of discussing let alone applying the types of measures just mentioned in par. 8 and which have shown themselves so pitifully unsuccessful. There is no country which has tried to establish on a national scale single commodity agreements negotiated between representatives of producers and consumers; no country has even thought of introducing an insurance scheme or trying to compensate farmers' losses by offering them loans.

The Commodity Credit Corporation (C.C.C.) in the U.S.A. still bears in its name a souvenir of the credit policy originally intended; it still is prepared to make loans to farmers but these loans shortly after its inception have been made *non recourse*; a producer can deliver the commodity at maturity in full satisfaction of the loan at the guaranteed price, regardless of the market price¹¹). This indeed is a far cry from the loans offered by the I.M.F. to the developing countries.

The C.C.C. for all practical purposes operates as a buffer stock with annually guaranteed minimum prices and this principle is, with minor modifications adopted by the big majority of the industrial countries.

Why should the developing countries not ask for the same type of guarantee for their products? The difference between their problem and that of the industrialised countries is only that for the latter production and consumption are mainly (but seldom completely) concentrated in a single country whilst for the former trade is chiefly (but seldom exclusively) between different countries. When however the building of a rational world economy is our common purpose this difference in location is not a sufficient argument for a wide difference in treatment.

What is sauce for the goose is sauce for the gander.

11. In both cases, whether it is called farm support in one and stabilization of export proceeds in the other, the

rationale of these measures is much broader than the protection of the interests of specific groups. *In both cases there is trade between an agricultural sector and an industrial one.* The equilibrium in this trade is, in substance controlled by the simple formula: $p_1 v_1 = p_2 v_2$ where p_1 is a general price index of farm commodities and p_2 item of industrial products; v_1 and v_2 are the corresponding indexes of volume.

A drop in the prices of agricultural commodities p_1 leaves the volume of this production v_1 almost intact; but the decrease of the product $p_1 v_1$ enforces a decline in the product $p_2 v_2$; given the rigidity of wages and other costs in the industrial sector it leads inevitably to a decline in the volume v_2 . *A price fall in the agricultural sector whether within or without the borders of an industrial state leads to unemployment in industry.*

It is a sad thing that this essential connection is not recognised in the official textbooks on economics. If the national measures of farm support are mentioned at all they are heavily criticised and — of course — they have grown empirically from the dire necessities of the big crisis and show many and essential shortcomings. But one should always realize that, imperfect as they are, they have prevented a big price slump as in the early thirties. Take them away, let prices fall to the distress level of a free economy and a crisis even bigger than the one we have experienced thirty years ago will develop almost overnight. The real thing to do is not to indulge in barren criticism but to look for ways and means which can gradually promote harmony in the desparate national policies and contribute to the solution of the international problem at the same time.

12. To achieve this one should remember our second point, made in par. 9 under b, i.e. that any scheme establishing fixed prices for a certain commodity (or prices varying within certain fixed limits) whether we realize it or not, establishes at the same time a new monetary standard.

At present e.g. we have in the U.S.A. due to the policy of the C.C.C. not only a gold standard (at \$ 35 per ounce) but also 17 or more other monetary standards due to the guaranteed prices for wheat, maize, cotton etc. Of course Gresham's law stating that „bad money drives out good” is still valid: the ever increasing support prices well above international levels drive out gold with its price fixed since 1934.

In the international literature the intrinsic and undeniable relation between stabilization of commodity prices and monetary policy was stated very clearly in the Report on Commodity Trade and Economic Development (1953). In this Report due to a commission of experts of which I was a member and the chairman some sentences have been written by the very able pen of Prof. C. F. Carter, now one of the editors of The (British) Economic Journal which read¹²):

„..... it has been usual tacitly to ignore even the inter-

¹¹) F.A.O. National Grain Policies 1959, p. 64.

¹²) L.c., p. 24.

national monetary implications as long as stabilization proceeds piecemeal by single commodities.

This is no longer excusable if a whole group of commodities is stabilized together. . . . It is arguable, in fact, that a major act of price stabilization is primarily the creation of a new monetary system; at the very least it must be realized that schemes covering many commodities are an interference with money just as much as they are an interference with trade in particular products. *There is here a dividing wall in peoples' thought and we hope that this report will help to break it down*".

And in its conclusions the report says (p. 82):

„If, however, governments wish to have an assurance of as much stability of price relations as is consistent with economic change and progress, then we are convinced that they must look beyond schemes relating to particular commodities and review the general structure of the world's monetary systems. . . .

We reiterate that governments should realize that the degree of stability which (to judge from United Nations debate) many of them desire will not be achieved solely by a conglomeration of partial measures".

13. In October 1931 almost-immediately after the devaluation of sterling I have advocated the introduction of our international commodity reserve currency coupled to gold as a permanent base for a rational monetary system and as the most expedient measure to counteract the slump in commodity prices and to combat unemployment. This was closely followed by the proposals of Frank D. Graham and Benjamin Graham in spring 1933 going in the same direction. In those years when everything was in a state of flux a sudden introduction of some such measure might have been possible.

Now more than thirty years later in a world economy which has essentially changed by the beneficial influences of the I.M.F. and the national stabilization measures of the industrial countries it seems to me that we have to look for a more gradual introduction of the new principle. Essentially it consists of two elements: 1. monetising commodity stocks; 2. in monetising these stocks not individually but to a certain extent collectively.

14. *Monetising commodity stocks* is the most efficient measure to get rid of the restrictions on the output of basic commodities which is spreading like a cancer in international production. In an appendix attached to the above mentioned Report (p. 96) I mentioned (in 1953) that 19 per cent of the world's wheat production, 57 per cent of maize output, 14 per cent of barley, 38 per cent of oats, 28 per cent of sugar, 33 per cent of tobacco and not less than 53 per cent of world cotton production were subjected to some form of quantitative restriction, real or potential. I added the remark: „No responsible economist can look at these figures without grave concern. They demonstrate a gradual petrification which — if not undone in time — spells the greatest menace for the provision of the steadily increasing population of this world with food-stuff (and clothing material)".

Since then only restrictions on sugar production have been (temporarily) removed; all the others have increased during the last decade; the latest addition so far (December 1963) is the announcement of the Government of the United Arab Republic that the Minister of Agriculture has been granted the right to issue orders fixing the acreage to be planted with specific crops in specified areas; control will be exercised down to the individual plot¹³⁾. The costs connected with substantial stocks are negligible compared

¹³⁾ International Financial News Survey, January 17, 1964.

VOOR UW BANKZAKEN

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

(I. M.)

with their benefits to steady economic development and their usefulness in case of bad harvests in certain regions of the world, as is so clearly shown by the recent supplies of wheat from the C.C.C. stocks to Russia. And the commodity stocks give at the same time the logical answer to the quest for international liquidity as is explained in par. 19.

15. The *collective monetising* has certain essential advantages; it may also give use to undesired side effects. The advantages are: 1. its simplicity (one measure or perhaps a few instead of ten, twenty or thirty as in the case of the commodity by commodity approach); 2. its independence from bargaining and pressure groups and 3. the maximum degree of freedom for the prices of the commodities within the package to move according to variations in supply and demand. The side effects to be feared are undue preponderance of the big commodities, a negligible, perhaps a harmful effect on the smaller commodities in the package; these prices perhaps may be forced down due to a rise in other, heavier weighted prices.

Theoretical considerations show that this danger is not imminent as long as the margin between upper and lower limit of the price of the package is not too narrow¹⁴⁾. For the first introduction of the new scheme however it is much better not to rely upon these somewhat hypothetical calculations but to choose the commodities in the package so that they are to a large degree interchangeable in production. This tallies very well with the composition of the export package of agricultural commodities of the developing countries. These countries without too many exceptions are situated in the tropical and subtropical regions; there are of course differences in climate and soil but practically every country can shift its production from one or two products to some others in the package if the market prices of the various commodities indicate that this shift will be advantageous. This is exactly as it should be.

16. Our recommendation therefore is basically the same as made by Benjamin Graham in 1944 in his book „World Commodities and World Currency" but now adapted to present circumstances: the establishment of an International Commodity Corporation (I.C.C.) affiliated to and wholly financed by the I.M.F.

The I.C.C. should build up a stock of agricultural commodities of the developing countries in fixed quantitative proportions to their importance in international trade by buying and selling in the world markets.

As a first sketch of such a composite commodity unit I might suggest a series of 12 or 14 products: coffee, tea, sugar, cotton, rubber, rice, maize, tobacco, cocoa, ground-nuts, copra and jute, perhaps also palmoil and sisal. They represent together some \$ 9 billion in export trade from the developing countries¹⁵⁾. They are ordered according

¹⁴⁾ See appendix B to the U.N. Report on Commodity Trade and Economic Development.

¹⁵⁾ U.N. Commodity Survey 1962, Table A.

to diminishing value in this trade; the biggest one, coffee is about 20 per cent of the total, jute 2 per cent, sisal 1 per cent.

All technicalities such as margins between buying and selling price of the package, tolerances as to quantities of individual commodities in the package, price differences between various grades and locations of the same commodity etc. can be left out for the moment.

Essential is however that the management of the I.C.C. should be given sufficient latitude to cope with durable trends in supply or demand of a certain commodity, serious restrictions, emergencies such as failure of crops etc. The initial price of the package should aim at least at a restoration of the terms of trade of the period 1950-55, say some 10-15 per cent higher than they were in 1962 ¹⁶⁾.

Essential is also that the I.C.C. should have authority to raise the price of the commodity unit when the price index of the products imported by the developing countries, including all sorts of machinery, increases. Up till now the Western countries have not succeeded in combating inflation successfully; on the contrary after the wave of inflation in the U.S.A. a new wave especially in the E.E.C. countries seems to be underway. As long as this is so it should not be tolerated that the terms of trade of the Western countries improve and that reversely the terms of trade of the developing countries deteriorate.

All this means that the Western countries are going to pay more for their imports of collectively stabilised commodities than they would have done otherwise and this again is exactly as it should be. Financing of deficits by loans or gifts is a faulty principle; strengthening the debtor by higher cash payments for his products strenghtens at the same time the creditor and paves the way for sound and stable expansion. Trade not aid here as always should be the guiding principle.

17. After having gained some experience with the handling of a composite commodity unit based on the exports of the developing countries — then after some years the moment may come to build a second unit on the agricultural exports of the industrialized countries. The main components of such unit might be: wheat, oats, rye, wool and barley. Perhaps earlier already another unit might be based on animal products like beef and veal, pork, mutton and lamb, butter, cheese, dried milk, poultry and eggpowder. A fourth one on the non-ferrous metals: aluminium, copper, tin, lead, zinc, silver etc.

And then after still more experience the moment may

¹⁶⁾ Do. Table 7, p. 23. See also U.N. World Economic Survey 1962, Part I, pages 48, 114 and 120 mentioning repeatedly the „erosion of prices”, the „deterioration of terms of trade” during the last decade.

VOOR UW Effectenzaken

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

(I. M.)

arrive that merging the various units may be come possible and desirable: the creation of one rational international monetary system for the world.

All this safely can be left for the future. The real thing to do now is to solve the most pressing problem: stabilising the external purchasing power of the developing countries.

18. One should not be lulled by the rise in commodity prices during recent months. The movement of these prices is unpredictable and at the same time essential for the well being of the developing countries. The late Prof. Nurkse wrote in his book ¹⁷⁾:

„If . . . . if the terms of trade of primary producers continue to become better this will give added resources to the needy countries and might indeed solve the whole problem that concerns us in this book”.

The realization of this „if” — all important to hundreds of millions of human beings — should not be left to the whims of the business cycle, the Kuznets or the Kondratieff cycle or whatever quasi-deterministic movements economists of former generations may have fancied to exist. It is due to the enterprising spirit of modern business to get this „if” under control.

Those who are averse from new experiments, one might ask the question: what kind of calamities do you expect? The time that all prices brought about by free competition were considered as sacrosanct is at an end for many decades already. In ten to twenty modern states the prices for ten, twenty or thirty agricultural products are controlled; this policy is beyond the point of no return; it has come to stay. Only collective stabilization can thaw the freezing of free allocation of resources. Reversely: if no collective stabilization is achieved price freezing will spread to many more countries and many more products.

¹⁷⁾ Ragnar Nurkse: „Problems of capital formation in underdeveloped countries”, Oxford 1955, p. 98. We agree of course with the reservations made by Nurkse in regard to the somewhat dubious relationship between improvement of their terms of trade and internal capital formation in the developing countries. But this should be left to the national governments. The responsibility of the West is to create equitable and favourable conditions for economic development — not to interfere with the policy of governments of independent states. Nothing more, nothing less.

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

voor uw Assurantiezaken

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

(I. M.)

In the so-called labour market collective bargaining and industrial agreements have long since eliminated free competition. Wipe them out, do away with unemployment pay and the iron law of wages of Lassalle will operate as soon as there is a shadow of unemployment.

It seems to me that the core of the intuitive, psychological resistance against stock-piling of commodities lies in the nightmare of ever-increasing stocks. But even the C.C.C. in America which has *too high* guaranteed prices for *individual* commodities carries after some thirty years of existence (April 30, 1963) a stock of not fully \$ 8 billion, i.e. not much more than one per cent of the American National Product which is close to \$ 600 billion and something like 20 per cent of farm income, estimated at \$ 37.5 billion for 1962¹⁸⁾. But the U.S.A. might be only too glad if by monetising stocks of commodities at least some of this \$ 8 billion might be added to its depleted gold stock now standing at about \$ 15.8 billion.

19. The case for an International Commodity Reserve Currency has been so ably made in the Memorandum by A. G. Hart, N. Kaldor and J. Tinbergen submitted to the United Nations Conference on Trade and Development that I have little to add to this aspect of the problem.

Summarizing I might say that gold is invaluable as universally accepted money for international cash payments and that it is at the same time of little significance as a standard of value. The gold price in the U.S.A. since 1934 has been maintained at \$ 35 per ounce and the price level in the U.S.A. since then has doubled or trebled. Moreover gold production and a fortiori monetary gold stocks do not show and never can show a logical relation to the increasing volume of world production nor to the volume of international trade. This *lack of logical consistency* has forced the world before the big crisis of the thirties to the acceptance of the so-called gold exchange standard in which bills receivable in foreign currency took to a large extent the place of the precious metal.

Before the big crisis these bills were mainly held in sterling considered as „as good as gold”. This faith collapsed in September 1931 and has since then never fully been restored. But the dangerous and under prevailing circumstances almost inevitable development to accept bills in foreign currency as equivalent to gold has now repeated itself on a much bigger scale.

At the end of 1962 the United Kingdom reserves of gold and dollars amounted to \$ 2.6 billion; its foreign short term liabilities less assets were about \$ 8 billion, i.e. more than three times as large. In the U.S.A. by end June 1963 the reserves of gold at \$ 15.8 billion plus short termed foreign assets at \$ 5.2 billion, added up to \$ 21 billion. But the total of liabilities to foreigners was \$ 25.3 billion and this exceeded the sum of available international cash at \$ 21 billion by \$ 4.3 billion¹⁹⁾.

The situation is in one essential respect much better than some thirty years ago thanks to the I.M.F. and the international co-operation between the central banks of the ten leading countries. But the fact remains that the position is intrinsically unsound and is bound to get worse because the continuous expansion of world trade requires a higher degree of international liquidity whilst at the same

¹⁸⁾ F.A.O.: The State of Food and Agriculture, 1963, p. 56 and 202.

¹⁹⁾ Dr. W. J. Busschan: „The Glamour of Gold”, 1963, p. 44.

time the means to underpin this liquidity are lacking so far.

The idea that an international monetary system could be based on the „key” or „reserve” currencies of one or more leading countries is wrong and not compatible with reliability and democracy. It requires from the various governments an unlimited confidence in the management of the currency of a foreign government without having any real influence on that management. Once enticed to the holding of large values of the key currency (as „interest bearing gold”) they are trapped and willy-nilly enforced to keep them because selling off on a big scale would unshackle an avalanche depreciating their own and others foreign assets.

This is the house of cards build by international finance for the second time in the century.

The political implications of the „key” currency so clearly seen by the French are even worse. This system simply means that the second class countries are lending to the country of the key currency big amounts of purchasing power which the key currency country applies according to its own political and economic aspirations. The support given by the U.S.A. to the developing countries is clearly financed by other countries to the tune of \$ 25.3 billion minus \$ 5.2 billion is \$ 20 billion.

This situation cannot continue. It must be remedied, gradually as all things in economic life but nevertheless very drastically.

It is here that an international commodity reserve currency under the management of an I.C.C. but under the control of the I.M.F. will bring permanent relief.

It is not true that gold is a relic of the past, as Keynes has said. But the idea that gold is the *only medium* suitable as material foundation of a sound monetary system is a relic of the past.

„A rational standard of value must be based on a weighted mean of all commodities which satisfy human wants and in addition are capable of taking a monetary function, i.e.

(1) Generally used but not subject to alterations in composition;

(2) Traded in well-known and well-defined standard grades;

(3) Storable for a reasonably long time.

With all these requirements primary commodities comply.

By artificially excluding them from their monetary function — as we do under the gold standard and the gold exchange standard — those same qualities which entitle them to monetary use exercise a dislocating influence on their price situation and on economic life as a whole”²⁰⁾.

20. Rational economic measures are to the good of everybody and harming no one. So it is with the commodity currency. It will steady the position of the developing countries; at the same time it will eliminate the all too speculative elements in the monetary system.

It promotes everywhere a well-sustained economic development, basic condition for the gradual growth of democracy and freedom.

Pretoria.

J. GOUDRIAAN.

²⁰⁾ Token with slight alterations from J. Goudriaan: „How to stop Deflation”, London 1932, p. 9 and 10.

De heer Vondeling heeft zeer terecht de aandacht gevestigd op een leemte in de bestaande prijswetgeving en zijn initiatiefvoorstel, inhoudende het onder de werkingssfeer van de Prijzenwet brengen van onroerende goederen, verdient dientengevolge de steun van een ieder die de overheid een taak toekent op prijzengebied in het kader van het conjunctuurbeleid. Het hanteren van de Prijzenwet voor onroerend goed zal echter niet eenvoudig zijn. In feite wenst de heer Vondeling een structurele prijsbeheersing, hetgeen het voor de regering aanmerkelijk moeilijker maakt het wetsontwerp voor haar rekening te nemen. Zou het huidige kabinet het initiatiefvoorstel overnemen dan zou dit namelijk vanwege de wijze waarop de heer Vondeling de zaak presenteert, de indruk wekken dat tot op zekere hoogte op een eerder genomen beleidsbeslissing wordt teruggekomen.

Vondelings voorstel

Prijzen en politiek.

Een van de opmerkelijke dingen die bij de behandeling in de Tweede Kamer van de wijziging van de Prijzenwet — waarbij de regering de bevoegdheid krijgt aan *individuele* natuurlijke of rechtspersonen prijsvoorschriften in de vorm van maximumprijzen te geven — vielen te constateren was dat de Partij van de Arbeid, de oppositiepartij dus, de enige groepering was die zich zonder enige terughoudendheid achter het regeringsvoorstel heeft geplaatst, terwijl de regeringspartijen hetzij zich schoorvoetend met het voorstel hebben verenigd, dan wel zich er tegen hebben verklaard.

Maar is dit eigenlijk wel opmerkelijk? Het is toch zo dat de P.v.d.A. *van huis uit* — hoewel het socialisme in dit opzicht ongetwijfeld sterk is geëvolueerd — met meer wantrouwen tegenover de aantrekkelijkheden van de vrije prijsvorming staat dan de meeste andere politieke groeperingen. Opmerkelijker dan de steun van de zijde van de P.v.d.A. ondervonden is dan ook eigenlijk het feit dat een kabinet, van een samenstelling als het huidige, met een wijziging van de Prijzenwet zoals hierboven werd aangegeven is gekomen.

In deze lijn doordenkend behoeft het ook geen bevreemding te wekken dat de P.v.d.A. van deze voor haar gunstige prijzengesteldheid gebruik probeert te maken door het kabinet uit te nodigen nog een verdere stap te zetten op het pad van de prijscontrole. Dit verzoek is gedaan in de vorm van het dezer dagen door de heer Vondeling ingediende initiatief wetsvoorstel, inhoudende het onder de werkingssfeer van de Prijzenwet brengen van onroerende goederen. Op deze wijze, zo zou men kunnen stellen, geeft de P.v.d.A. de regering bij haar prijzenbeleid opnieuw een steuntje in de rug. Daarbij moet men echter niet verbaasd kijken wanneer zou blijken dat in dit ruggesteuntje een stevige doorn verscholen zit.

Het initiatiefvoorstel.

De Prijzenwet in haar huidige vorm met als voornaamste bevoegdheid het geven van maximumprijzvoorschriften van overheidswege, heeft blijkens het bepaalde in art. 1 uit-

sluitend betrekking op roerende goederen en diensten. *Onroerende* goederen zijn van de werkingssfeer der wet uitgesloten.

Als motivering van deze gedragslijn werd bij de indiening van de wet — ook de heer Vondeling haalt dit in zijn Memorie van Toelichting aan — aangevoerd dat de „problematiek ten aanzien van prijzen van onroerende goederen reeds onderwerp uitmaakt van andere wettelijke bepalingen”. In dit verband werd verwezen naar de Huurwet, de Wet Vervreemding Landbouwgronden en de Pachtwet.

Mijns inziens terecht wijst de heer Vondeling erop dat deze verwijzing naar bestaande andere wettelijke regelen allerminst inhoudt dat de opnemings van onroerende goederen onder de Prijzenwet op zichzelf beschouwd een verwerpelijke gedachte zou dienen te zijn. In ander verband ¹⁾ heb ik het standpunt verdedigd dat de genoemde wetten — in het verlengde van de Pijnsopdrivings- en Hamsterwet — als grondslag hebben een schaarstesituatie van de goederen waarop zij betrekking hebben; in zekere zin gaat het hier dus om een calamiteitenwetgeving. We zien dan ook dat, naarmate de schaarstesituatie als minder acuut wordt aangemerkt, deze wetten van het toneel verdwijnen. Bij wet van 28 juni 1956 is de prijsbeheersing van niet-landbouwgronden komen te vervallen en per 1 januari 1963 is de prijsbeheersing van landbouwgronden eveneens beëindigd.

De Prijzenwet heeft echter een geheel andere grondslag. Het is de opzet dat deze wet een rol speelt bij het conjunctuurbeleid: zij dient een bijdrage te leveren tot het tegengaan van een mogelijke loon- en prijsspiraal. Maar in dit geval is er alle aanleiding ook onroerende goederen onder de werkingssfeer van deze wet te brengen. Want niet goed valt in te zien waarom een inflatoire ontwikkeling van prijzen en lonen wel haar aangrijpingspunt zou kunnen vinden in een onverantwoord geachte prijsverhoging van patates frites c.q. doodkisten — zowel massief eikehouten als andersoortige — en niet in prijsverhogingen van landbouw- c.q. niet-landbouwgronden of huizen.

¹⁾ Vgl. „Prijs en Overheid”, N. Samsom N.V., blz. 25 e.v.

De heer Vondeling heeft m.i. dan ook zeer terecht de aandacht gevestigd op een leemte in de bestaande prijswetgeving en zijn initiatiefvoorstel verdient dientengevolge de steun van een ieder die de overheid een taak toekent op prijzengebied in het kader van het conjunctuurbeleid.

De uitvoering.

De heer Vondeling wijst er in zijn Memorie van Toelichting — m.i. een bijzonder geslaagd stuk — op dat de Prijzenwet een machtigingswet is. De aanvaarding van zijn initiatiefvoorstel, zo zegt hij, brengt daarin uiteraard geen verandering. Het tijdstip en de wijze van hantering — m.a.w. of en in welke mate maximumprijzen voor onroerende goederen zullen worden gegeven — blijven geheel voorbehouden aan de Minister van Economische Zaken en de Minister die het mede aangaat.

Dit neemt niet weg dat de heer Vondeling de tijd voor een onmiddellijke hantering van de Prijzenwet t.a.v. onroerende goederen rijp acht. Hij merkt op: „Als in een periode van grote sociale en economische spanningen wel prijsmaatregelen worden genomen ten opzichte van goederen van betrekkelijk geringe betekenis, terwijl de prijsvorming van zeer belangrijke goederen ongemoeid wordt gelaten, moet van een ongelijke rechtsbehandeling worden gesproken, die de gemoederen begrijpelijkerwijs prikkelt. Het gaat immers niet aan dat de regering in een tijd van hoogconjunctuur vrijwel het gehele bedrijfsleven onder de druk zet van het terecht door haar voorgestane afremmende prijsbeleid, terwijl degene die in onroerend goed handelt zich daar niets van hoeft aan te trekken”. En ook in dit opzicht heeft, geloof ik, de heer Vondeling het gelijk geheel aan zijn kant.

De toepassingsmogelijkheid.

Maar als de regering, zoals de heer Vondeling wil, haar prijsbevoegdheden ook op onroerende goederen zou gaan toepassen zou al spoedig blijken dat dit nu niet zo'n eenvoudige zaak is. Bij het prijsbeleid t.a.v. roerende goederen ligt dit veel gemakkelijker. De regering hanteert wat deze sector betreft een aantal vrij eenvoudige prijsgedragsregels: de prijsstijgingen van grondstoffen mogen worden doorberekend, van de loonstijgingen alleen die van 5 pCt. per 1 januari, het restant is voor rekening van de ondernemer. Dit laat zich betrekkelijk gemakkelijk calculeren. Voldoet men niet aan deze calculatie dan mag men eens komen praten op Bezuidenhoutseweg 30. Is men niet bereid zich te conformeren dan volgt een prijzenbeschikking.

Voor onroerende goederen ligt dit alles veel moeilijker. Wat de grond betreft, hierbij is vrijwel geen sprake van grondstoffen en lonen: de grondprijs heeft een „rent”-karakter. Wat huizen betreft: van nieuw gebouwde huizen kunnen grondstoffen en lonen worden onderscheiden en zouden dus de normale prijsgedragsregels kunnen worden gehanteerd, maar voor reeds bestaande huizen is er bezwaarlijk nog een band tussen de prijs en de oorspronkelijke loon- en materiaalkosten te construeren. De heer Vondeling doet weliswaar de suggestie de prijs van onroerend goed te binden aan de op een vast te stellen peildatum gebruikelijke en redelijke prijs, eventueel verhoogd met een bepaald stijgingspercentage, maar wat is in dit verband *gebruikelijk* en *redelijk*? Het onroerende goed is immers een zo heterogeen geheel dat het vrijwel onmogelijk is een algemene regel te geven voor wat als een verantwoord prijsbeloop kan worden aangemerkt.

Nu doet zich echter de gelukkige omstandigheid voor — en het bevreemdt enigszins dat de heer Vondeling verzuimd heeft op dit aspect de aandacht te vestigen — dat de regering binnenkort de bevoegdheid zal hebben ook *individuele* prijsvoorschriften, bestemd voor een natuurlijke of een rechtspersoon uit te vaardigen ²⁾. Persoonlijk ben ik geen groot bewonderaar van een dergelijke wetgeving ³⁾, maar mij een ogenblik in de positie van de regering plaatsend lijkt de sector van de onroerende goederen mij een dorado voor de toepassing van het instituut van de individuele prijsbeschikking. Ieder perceel kan dan op zijn eigen merites bekeken en behandeld worden.

Doorn in het vlees.

Hoewel dus het uitgangspunt van de heer Vondeling, dat onroerend goed onder de Prijzenwet dient te vallen, juist is, blijkt de concrete toepassing van het op deze wet steunende prijsbeleid niet zo eenvoudig te zijn. En hoewel de heer Vondeling, bij wijze van voorbeeld, een aantal mogelijkheden van concrete effectuering opsomt, geloof ik dat hij de eerste zal zijn om de moeilijkheden bij de hantering van de Prijzenwet voor onroerend goed te erkennen. Men moet, zo zegt hij zelf, van de toepassing in de praktijk geen wonderen verwachten. Eigenlijk vindt de heer Vondeling de toepassing van de Prijzenwet op onroerend goed maar een lapmiddel. Zijn opvatting — en hij maakt in dit opzicht van zijn hart geen moordkuil — komt in feite hierop neer dat z.i. de *structurele* vraag- en aanbodverhoudingen op de markt van onroerend goed nog steeds zodanig zijn dat de prijsvorming niet aan het vrije spel der maatschappelijke krachten kan worden overgelaten. Wat de heer Vondeling wenst is een regeling van de prijsvorming van onroerend goed overeenkomstig die, welke voor de landbouwgronden tot 1 januari 1963 heeft gegolden. Een structurele prijsbeheersing dus waarbij de prijzen ad hoc door een speciaal lichaam — bijv. de grondkamer — worden bepaald.

Het is op dit punt dat de steun die de heer Vondeling — en met hem naar ik aanneem de P.v.d.A. — aan het prijsbeleid van de regering geeft een doorn gaat vormen in het vlees van het kabinet. Zou de heer Vondeling zich in de toelichting op zijn initiatiefontwerp beperkt hebben tot de kwestie van het brengen van onroerend goed onder de Prijzenwet zonder meer, dan zou het voor de regering niet zo moeilijk zijn de redelijkheid van dit verzoek te erkennen en dus het wetsontwerp voor haar rekening te nemen. Zo als reeds gezegd: het gaat om een machtigingswet en het verplicht dus tot niets. Nu echter, als achtergrond van het initiatiefontwerp, zo duidelijk het verlangen naar een *structurele* prijsbeheersing van onroerend goed naar voren is gehaald, wordt de situatie voor de regering aanmerkelijk moeilijker.

De kwestie van de prijsbeheersing van onroerend goed op structurele gronden is een omstreden punt. Voor bepaalde onderdelen, met name de huren en de pachten geldt zij nog steeds; voor andere onderdelen, t.w. de kooprijzen van huizen en grond, heeft de voorgangster van deze regering gemeend de prijsbeheersing te moeten opheffen, hoewel belangrijke groeperingen hier anders over denken. Zou het huidige kabinet — dat naar ik aanneem in deze hetzelfde standpunt heeft als het vorige — nu het initiatief-

²⁾ Zoals bekend heeft de Tweede Kamer het desbetreffende wetsontwerp aanvaard.

³⁾ Vgl. „Herziening Prijzenwet” in „E.-S.B.” van 12 februari 1964.

voorstel overnemen dan wekt dit vanwege de wijze waarop de heer Vondeling de zaak presenteert, de indruk dat tot op zekere hoogte op een eerder genomen beleidsbeslissing wordt teruggekomen. De regering bevindt zich dan ook in een wat lastig parket en ik ben benieuwd hoe zij zich hier uitredt.

S.-E.R.-advies?

De heer Vondeling heeft nog een tweede doorn — zij het een kleintje — bij de hand. Kennelijk met een toespeeling op het niet vragen van een advies aan de S.-E.R. over het openen van de mogelijkheid van individuele prijzenmaatregelen stelt hij dat „als dit wetsontwerp (nl. het onder de Prijzenwet brengen van onroerende goederen) door de regering zou zijn ingediend mag worden aan-

genomen dat zij zich verzekerd zou hebben van het advies van de S.-E.R.”. „Een initiatiefnemer uit de Tweede Kamer — zo klaagt hij dan verder — moet dit advies ontberen”.

Is dit wel honderd procent juist? De heer Vondeling wijst er in zijn Memorie van Toelichting op dat de S.-E.R. uit eigen beweging van advies kan dienen. Als hij — de heer Vondeling dus — nu inderdaad zo'n behoefte aan een dergelijk advies zou hebben gehad, dan was het voor hem toch een koud kunstje geweest om een bevriend Kamerlid dat tevens S.-E.R.-lid is — een van hen is zelfs ondervoorzitter van de S.-E.R. — warm te maken voor het doen uitbrengen door de S.-E.R. van een ongevraagd advies. Voor zover mij bekend is dit niet gebeurd. Dit doortje prikt dan ook evenzeer in het vlees van de heer Vondeling.

Voorburg.

P. G. RIDDER.

Rationalisering van de politieke voorlichting

Met het artikel van Prof. Hartog in „E.-S.B.” van 26 februari jl. ¹⁾ hebben de denkbeelden van Prof. Wemelsfelder, in dit tijdschrift op 24 juli 1963 weergegeven ²⁾, eindelijk — en wel van bij uitstek bevoegde zijde — de aandacht gekregen, die zij mijns inziens verdienen. Het belang van de zaak — een poging onze vermoeide democratie nieuw leven in te blazen — wettigt, dunkt me, elke bijdrage, hoe bescheiden ook, tot de gedachtenvorming daarover.

In dit licht zie de lezer het voorliggende artikel, waarin ik wil proberen de gedachten van Wemelsfelder en Hartog in een iets ruimer kader te plaatsen en een enkele aanvulling daarop te geven. Daartoe moet ik de ernstigste, het huidige systeem van politieke meningsvorming aanklevende, bezwaren — onder het vragen van verontschuldiging voor de daarbij onvermijdelijke gedeeltelijke herhaling van bekende argumenten — nog eens samenvatten.

Gebreken van het vigerende stelsel van politieke meningsvorming.

Het is, meen ik, buiten discussie dat de kanalen waarlangs de volksinvloed op de regering zich voornamelijk voltrekt, minder bevredigend functioneren dan vroeger. Deze ingebrekestelling van de politieke partijen houdt geen beschuldiging in; hun falen is goeddeels institutioneel bepaald en daarom ook slechts langs institutionele weg op te heffen.

Zij schieten mijns inziens voornamelijk in tweeërlei opzicht te kort: in de eerste plaats doordat zij niet op adequate wijze (kunnen) reageren op de verzachting der partijpolitieke tegenstellingen en in de tweede plaats doordat zij het, als wij de sociologen mogen geloven, meer dan ooit heersende conformisme niet (kunnen) doorbreken. De gevolgen hiervan zijn ernstig en dreigen de democratie zelf te ondermijnen. Op beide punten volgt hieronder een korte toelichting.

¹⁾ Prof. Dr. F. Hartog: „De politieke aspecten van de economische politiek”.

²⁾ Prof. Dr. J. Wemelsfelder: „„Merit rating” van politieke partijprogramma's”.

Vervaging der partijpolitieke tegenstellingen.

De grote, de kiezers inspirerende „issues”, van de gevestigde politieke partijen verdwijnen, de een na de ander, van het politieke strijdtoneel en daarmee veel van wat de respectieve partijen hun onderscheidend kenmerk verleent. Voor een deel komt dit doordat de politieke doeleinden bereikt, voor een ander deel doordat ze achterhaald worden. Het eerste uiteraard vooral door de activiteit der partijen zelf, het tweede voornamelijk door het voortschrijdend economisch inzicht.

Dit laatste veegt nog op een andere manier van ouds befaamde politieke „issues” van de kaart, nl. door ze te „degraderen” van doeleinde tot middel van economische politiek. Terwijl immers het stellen van de doeleinden der (economische) politiek behoort tot het domein van de politicus, valt de keuze der economisch-politieke middelen — binnen zekere grenzen altoos — de economist toe. Een jonge tak van de economische wetenschap — de naam van Prof. Tinbergen is ermee verbonden — draagt de in dit verband veelzeggende titel „leer van het optimale regime”.

De hier gesignaleerde ontwikkeling lijkt nog geenszins ten einde. Nu nog bestaande controversen op geestelijk gebied (crematie, overheidssubsidie van kerkenbouw) zullen ongetwijfeld binnen afzienbare tijd worden beslecht. En is het een overschatting van het wetenschappelijk kunnen om te verwachten dat vraagstukken als de economische consequenties van de bestaande belastingprogressie, die nu in politicus de gemoederen nog verhitten, over niet te lange tijd onder het koele ontleedmes der economische research hun oplossing zullen vinden?

Paradoxe reactie der politieke partijen.

Door de geschetste tendens dringt zich veel sterker dan toen de politieke partijen uit hun aard controversiëler waren, nog werkelijke strijdgroepen vormden, de noodzaak op — wil de kiezer nog een rationele keuzemogelijkheid gelaten worden — de partijprogramma's scherp te omlijnen. In de gedachtengang van Wemelsfelder betekent dit dus dat bijv. de P.v.d.A. zo exact mogelijk zou moeten aangeven welke verhoging van de belastingdruk de door

haar voorgestane collectieve voorzieningen met zich zouden brengen.

Omgekeerd zou de V.V.D. niet mogen nalaten duidelijk te maken welke consequenties de door haar gepropageerde verlaging van de belastingdruk zal hebben voor de bevrediging van de enormaanzwellende collectieve behoeften, alleen al als gevolg van het samenhouden van steeds meer Nederlanders op ons meer en meer één groot industrie-terrein wordend landje, met alle problemen van water- en luchtverontreiniging, verkeerscongestie en gebrek aan recreatieruimte, die dit met zich brengt.

Het is duidelijk dat de politieke partijen, die hun invloed nu eenmaal aan het op hen uitgebrachte aantal stemmen ontlenuen, aan deze eis tot scherpe afgrenzing van wat zij wel *en niet* te bieden hebben, niet kunnen voldoen. Het gevolg hiervan is, dat in de partijprogramma's de werkelijk controversiële „issues”, die er, zoals ook uit de, door Drs. M. Hart terzake onder de loep genomen, studie „Economic Policy in our Time”³⁾ blijkt, nog steeds zijn, onvoldoende uit de verf komen. Het vereist grote bedrevenheid in het „tussen de regels lezen” om ze uit de soms vaag aangeduide prioriteitenvolgorde gedeeltelijk te destilleren.

Het paradoxale verschijnsel doet zich dus voor, dat de politieke partijen op de, voor het voortbestaan van althans een deel van hen gevaarlijke, onderlinge toenadering reageren, door in hun programma's — huns ondanks — een nog grotere mate van overeenstemming te suggereren dan in feite reeds bestaat. De — deels schijnbare — onderlinge gelijkens der partijprogramma's grenst aan het belachelijke en is dan ook een geliefdskoosd thema van cabaretiers.

Uitholling van de democratie.

Brengt dus het concretiseren van de programmapunten tot de controversiële grens is bereikt, voor de politieke partijen een te groot risico van stemverlies met zich, door het afzwakken van haar onderscheidende kenmerken wordt de werfkracht van een partij bij de kiezersmassa vanzelfsprekend eveneens verlaagd, ja kan zij zelfs in haar voortbestaan bedreigd worden. Uit deze impasse trachten de onderscheidene partijen zich te redden door in de verkiezingstijd elkaar wederzijds reeds lang overwonnen standpunten in de schoenen te schuiven. In de verkiezingsleuzen van de socialisten — en anderen — paraisseren de V.V.D.-ers nog als oud-liberale „laissez faire”-aanhangers, terwijl de liberalen, en zij niet alleen, de P.v.d.A. bij die gelegenheid tot een bolwerk van vroeg-socialistisch dirigisme proclameren, zulk's tot niet geringe ergernis van dat deel der kiezers, dat deze fraseologie doorziet.

Het vervelende echter is, dat het ook hen voor het tussen de regels lezen der partijprogramma's, samen met het bestuderen van de Handelingen der Staten-Generaal, aan tijd, lust en bekwaamheid ontbreekt. Waar een rationele keuze bemoeilijkt wordt, ligt echter de weg open voor het irrationele element, waar Prof. Wemelsfelder op doelt, in welk geval er van een objectieve keuze in feite geen sprake meer is. Dit betekent op zijn beurt dat de democratie zelf wordt uitgehold en in één van haar meest vitale functies nog slechts een papieren bestaan leidt.

Gevaarlijke archaïsmen.

Dezelfde oorzaak, welke het de politieke partijen on-

mogelijk maakt hun standpunt ten aanzien van de aan de orde zijnde „issues” in voldoende mate te concretiseren, verhindert hen tevens „issues” die — ten onrechte — in het politieke vlak nog niet spelen, aan de orde te stellen. De noodzaak om op de — irrationeel reagerende — massa te spelen, verlamt zowel hun vermogen de kiezers met onaangename waarheden te confronteren als van hen offers te vragen voor de bestrijding van noden die, hoezeer zij hun dreigende schaduwen reeds vooruit werpen, door de massa der kiezers nog niet of nauwelijks worden gevoeld.

Deze neiging om achter de feitelijke situatie aan te lopen, welke inherent is aan ons partijstelsel, is uiteraard noodlottiger, naarmate die situatie zelf sneller en ingrijpender verandert. Vandaar dat dit probleem nu zoveel klemmender is dan vroeger. Ik duidde er reeds op dat bepaalde consequenties van de industrialisatie voor ons levensklimaat ons over het hoofd dreigen te groeien. Wellicht kunnen we hier de problemen rond de te verwachten automatie aan toevoegen.

Nergens echter zijn de gevolgen van het hier bedoelde verschijnsel zo beklemmend als op het gebied van de buitenlandse politiek. In de eerste plaats zijn thans in de internationale samenleving de constellatieveranderingen het snelst en het meest ingrijpend. En in de tweede plaats is in ons nucleaire tijdperk juist daar het onder druk van de publieke opinie bewandelen van traditionele paden het gevaarlijkst. Indien ergens, dan is hier behoefte aan een non-conformistisch geluid, een geluid dat de gevestigde politieke partijen, ik zou bijna zeggen per definitie, niet kunnen laten horen.

Ofschoon ons land natuurlijkerwijs een uiterst bescheiden rol op het wereldtoneel is toebedeeld, klinkt ook zijn stem in de Verenigde Naties. En bovendien, ook een klein land kan in de internationale politiek, door gebrek aan vooruitziendheid, schade aanrichten. De lezer denke aan onze Nieuw-Guinea-politiek, waarmee we onze grootste bondgenoot — zelf zonder koloniserend verleden wellicht voorbestemd om bij de ontwikkelingslanden goed te maken, wat de dekoloniserende mogendheden daar aan kansen voor het Westen gemist hebben — dan toch maar hinderlijk voor de voeten liepen.

Het ligt overigens geheel in de lijn der dingen, dat de denkbeelden van Dr. Van Mook in 1950 bij geen enkele der (democratische) partijen, gedwongen als deze waren de nationalistische gevoelens van een belangrijk deel van hun kiezers te ontzien, gehoor vonden. Zoals we nu allen weten ten onrechte. En ook dat de stem van Prof. Rölting jarenlang die van een roepende in de woestijn der Nederlandse politieke partijen bleef. Pas duidelijk stemverlies aan een nieuwe politieke groepering, waarvan de verschijning zowel wegens haar karakter als omdat de Nederlandse politieke constellatie aan een uitbreiding van het aantal partijen nu wel het allerlaatst behoefte heeft, zonder meer betreurenswaardig is, bracht één onzer gevestigde partijen ertoe aan Rölings denkbeelden oprechte aandacht te besteden.

Conclusies.

Het komt mij voor dat de suggestie van Prof. Wemelsfelder een buiten en boven de politieke partijen staande commissie van deskundigen de standpunten dezer partijen ten aanzien van de verschillende „issues” vóór de verkiezingen zodanig te formuleren, dat ze voor „merit rating” door de kiezers toegankelijk worden, in belangrijke mate aan de bovengeschetste bezwaren tegemoet zou kunnen

³⁾ „Economisch-politieke prioriteiten van „links”, „rechts” en „centrum” in „E.-S.B.” van 26 februari jl.

komen. Daartoe zou echter aan de volgende twee vereisten moeten worden voldaan:

1. De commissie zou haar voorlichtende taak niet mogen beperken tot een toelichting op de door de respectieve partijen ingenomen standpunten. Zij zou eveneens tot taak moeten hebben de afwezigheid van standpunten te signaleren, daar waar haar het innemen daarvan opportuun voorkomt en waarom.

2. De commissie zou zich eveneens niet mogen beperken tot de economische politiek. In de eerste plaats omdat de ernstigste consequenties van het falen der politieke partijen in hun voorlichtende taak niet dáár liggen en in de tweede plaats omdat dit een in ontoelaatbare mate vertekend beeld van de politieke staalkaart zou geven. De partijen, die zich het meest van — altijd ergens pijnlijke —

ingrepen in het economisch proces ten behoeve van opzichzelf niet tot de economische politiek gerekende doeleinden zouden onthouden, zouden immers bij voorbaat de beste conduittestaat verwerven.

Ik ben me bewust dat ik met dit laatste de ongetwijfeld wijze raad van Prof. Hartog, niet teveel hooi op de vork te nemen, in de wind sla. Als eerste exercitie zou beperking tot de economische politiek zeker aanbeveling verdienen. Als zodanig is de studie „Economic Policy in our Time” zonder twijfel van baanbrekende betekenis. Het lijkt me echter niet juist met alléén deze informatie bij de kiezer voor het voetlicht te treden, met het risico de verwarring bij hem groter in plaats van kleiner te maken.

Mijnshereenland.

R. IWEMA.

Een nieuwe wereldhandelsorde

De handelsconferentie van de Verenigde Naties en de onderhandelingen in het kader van het G.A.T.T. hebben merkwaardig veel punten van overeenkomst. Dat de plaats van samenkomst dezelfde is, is natuurlijk niet zo vreemd: Genève heeft zich in dit soort bijeenkomsten gespecialiseerd; maar dat ook tijd van handeling en zelfs onderdelen van de agenda overeenstemmen, maakt het de argeloze toeschouwer wel moeilijk de conferenties uit elkaar te houden. Toch zijn er wel verschillen, en één ervan is (zoals in „E.-S.B.” van 11 maart jl. door Drs. A. Houtman reeds werd uiteengezet), dat de G.A.T.T.-leden, naast andere vraagstukken, ook zullen praten over de handelsproblemen van de ontwikkelingslanden, terwijl de V.N.-conferentie zich juist *in het bijzonder* met deze problemen zal bezighouden.

Dr. Raul Prebisch, een voortreffelijk econoom, die zijn sporen ruimschoots verdiende tijdens de jaren, dat hij de Economic Commission for Latin America (E.C.L.A.) leidde, zal optreden als Secretaris-Generaal van laatstgenoemde conferentie. In die functie heeft hij een rapport samengesteld, waarin voorstellen zijn neergelegd, die moeten leiden tot een aanzienlijke verlichting van de betalingsbalansmoeilijkheden der ontwikkelingslanden. Dit rapport is pas kort geleden verschenen, nl. half februari, dat is dus iets meer dan een maand voor de aanvang van de conferentie. Het late tijdstip van publikatie kan er evenwel niet de oorzaak van zijn dat er aan de V.N.-onderhandelingen — i.t.t. die van het G.A.T.T., dat is dus alweer een verschil — in de Westelijke wereld zo weinig aandacht is besteed, want in de onderontwikkelde gebieden heeft het aan belangstelling niet ontbroken.

Wat de reden ook zij, men mag hopen, dat deze wijze van benadering niet een aanwijzing geeft van de houding, die ten aanzien van de te behandelen problemen zal worden ingenomen. Zonder de medewerking van de reeds geïndustrialiseerde landen heeft de conferentie van de Verenigde Naties — dus ook het plan van Dr. Prebisch, dat als basis dient — immers geen behoorlijke kans van slagen. En dat zou jammer zijn, want de betalingsbalansproblemen in het arme deel van de wereld worden klammender naarmate de reserves kleiner worden. In het onderstaande zal van enkele van de belangrijkste onderdelen van dit plan een kort over-

zicht worden gegeven. Aan de institutionele problemen zal hier worden voorbijgegaan.

De grondstoffen aan de grond.

Van de vele grondstoffen, die op de wereldmarkt worden verhandeld, zijn er slechts vijf ondergebracht in internationale goederenovereenkomsten. Dat zijn: koffie, olijfolie, suiker, tarwe en tin. Nog onlangs, toen de kans scheen te bestaan, dat deze exclusieve club met één zou worden uitgebreid, heeft men kunnen constateren wat de oorzaak van dit geringe aantal is. Dat was ten tijde van de onderhandelingen over een goederenovereenkomst betreffende cacao. Ook hier bleken de belangen van importeurs en exporteurs onverzoenbaar te zijn met als gevolg dat de besprekingen werden afgebroken. Des te gelukkiger moet men dus zijn met de overeenkomsten die, ondanks deze moeilijkheden, een zekere marktordening hebben bewerkstelligd.

Afgezien van de deugden van het systeem, blijft evenwel het defect bestaan dat in het algemeen t.o.v. de prijsvorming op lange termijn niet wordt ingegrepen. De noodzaak van ingrijpen spruit voort uit de onvolmaaktheden van het prijsmechanisme, waarbij vooral twee verschijnselen in het oog springen. Ten eerste, en dit geldt vooral voor agrarische produkten uit de gematigde zone, wordt de handel in vele primaire produkten in sterke mate beheerst door overheidsmaatregelen, waardoor de resulterende prijzen op de wereldmarkt niet representatief kunnen zijn voor de heersende marktverhoudingen. Een tweede verschijnsel, dat vooral het spel op de markten van tropische en minerale produkten verstoort, is dat van de contraire reacties van de producenten die, door afwezigheid van andere aanwendingsmogelijkheden van hun produktiemiddelen, bij een prijsdaling soms de produktie verhogen.

Gevolg van dit alles is, dat de wereldmarktprijzen van grondstoffen aan een voortdurende neerwaartse druk blootstaan. Dat hiervan vooral de ontwikkelingslanden de dupe zijn, ligt in de aard van het probleem. Het vergroot de noodzaak van onmiddellijk ingrijpen. Dat ingrijpen zou kunnen bestaan uit het opnemen van een stelsel van clauses in goederenovereenkomsten, waardoor de prijzen van grondstoffen permanent op een peil worden gebracht,

dat hoger ligt dan het peil dat zou resulteren uit de vrije werking van het marktmechanisme. Samen met het prijsniveau van de diverse produkten op de binnenlandse markten der importerende landen zal de prijselasticiteit in hoge mate bepalend moeten zijn voor de op deze wijze vast te stellen prijzen op de wereldmarkt.

Voor zover het gevaar bestaat, dat de hogere internationale prijzen een toename van de produktie zal uitlokken, moeten tegenmaatregelen worden genomen. Een heel arsenaal van instrumenten staat daartoe ter beschikking en vele grondstoffenproducerende landen hebben door de ervaring opgedaan bij de toepassing ervan al een redelijke bedrevenheid verkregen. Essentieel daarbij is dat de toename der opbrengsten niet aan de producenten toevalt. De discipline die daarvoor nodig is, is een vanzelfsprekende noodzakelijkheid. Een zelfde mate van discipline mag dan van de importerende landen worden verwacht. Ook daar moet er dan voor gezorgd worden, dat de produktie niet ten gevolge van prijssteunmaatregelen wordt uitgebreid; een actueel probleem.

De hoogte en de ontwikkeling van de prijzen vormen echter niet de enige zorgenbron van de ontwikkelingslanden, want ook de afgezette hoeveelheden laten veel te wensen over. Voor een deel vloeit dat voort uit eigenschappen die inherent zijn aan de geëxporteerde produkten, maar voor een ander deel kan dit worden geweten aan importrestricties ingesteld door de ontwikkelde landen. Zeker in die gevallen waar de voorziening van primaire produkten goedkoper door het buitenland kan worden verricht, zouden die landen geleidelijk aan meer buitenlandse produkten moeten toelaten. Wellicht zou een dergelijke regeling opgenomen kunnen worden in te sluiten goederenovereenkomsten, bijv. door vooraf te bepalen importquota, alhoewel een andere methode, zolang het beschreven doel er maar mee wordt gediend, evenzeer acceptabel is.

Compensaties.

Alle heil kan toch niet verwacht worden van het sluiten van nieuwe goederenovereenkomsten, zelfs niet als ze zijn voorzien van de in het voorgaande beschreven amenderingen. Het gevaar bestaat namelijk dat niet alle situaties en alle produkten door dit soort overeenkomsten kunnen worden gedekt. Een voortgaande verslechtering van de ruilvoet blijft dan, zelfs bij een aanzienlijke uitbreiding van het aantal goederenovereenkomsten, een reële bedreiging voor de ontwikkelingslanden. Tot nu toe is men aan dit lange termijnprobleem voorbijgegaan en heeft men slechts aandacht geschonken aan de veranderingen van de internationale koopkrachtverhoudingen op korte termijn. Verschillende voorstellen, die betrekking hebben op dit laatste aspect zijn dan ook reeds gelanceerd. In dit verband moeten genoemd worden de activiteiten die ontplooid zijn door experts van de Verenigde Naties, het Internationale Monetaire Fonds en de Organisatie van Amerikaanse Staten. Veel resultaat is er nog niet mee geboekt, hoewel het I.M.F. er inmiddels toe is overgegaan regelingen te scheppen ten einde tijdelijke onevenwichtigheden op de betalingsbalans ten gevolge van dalingen van de exportopbrengst beter het hoofd te kunnen bieden.

Bij deze voorstellen werd er echter steeds van uitgegaan dat lange termijnfluctuaties ongemoeid moesten blijven omdat, indien die zouden worden gecompenseerd, de aandrang af te stappen van steeds minder opbrengende produkten daarmee zou worden weggenomen. Daar staat

tegenover, zoals Dr. Prebisch uiteenzet, dat de ruilvoetveranderingen ten koste van de onderontwikkelde landen grote moeilijkheden veroorzaakt, want vermindering van de verkoopwaarde van het exportpakket impliceert niet alleen, dat de importen, reëel gemeten, moeten verminderen maar ook dat eigen middelen afnemen, (besparingen bijv.) voor zover ze met het reële inkomen samenhangen. Bovendien wordt de kredietwaardigheid aangetast, waardoor de kans op het verkrijgen van leningen op lange termijn vermindert. Een cumulatie dus van nadelige gevolgen. Wanneer daar dan nog bijgevoegd wordt de omstandigheid dat het resulterende inkomensverlies meestal door de ontwikkelingslanden wordt gedragen en meestal de ontwikkelde landen ten goede komt — een omstandigheid, die voor weinigen acceptabel zal zijn — wordt het duidelijk waarom Dr. Prebisch gemeend heeft toch een compensatie van ruilvoetverslechtering te moeten voorstellen.

Daarbij moet voorop worden gesteld dat, indien het zover zou komen, de inkomensoverdrachten aan ontwikkelingslanden, die van ruilvoetverslechtering het slachtoffer werden, afwijken van wat tegenwoordig onder hulp wordt verstaan, omdat in dit geval er reeds een inkomensoverdracht in omgekeerde richting aan vooraf is gegaan. Beter is het daarom te spreken van *restituties*. Het betekent ook dat compensaties niet uit bestaande fondsen dienen te worden gefinancierd, maar dat additionele bronnen moeten worden aangeboord.

Ten einde nu te voorkomen dat een dergelijke overeenkomst tot gevolg zou hebben, dat de voortbrenging van zwakke produkten niet wordt afgeremd, moet er natuurlijk voor worden gewaakt dat de restituties niet in handen komen van de direct bij de ruilvoetverslechtering betrokken producenten. Dit is zelfs eenvoudiger te regelen dan in het voorgaande geval, waardoor het voornaamste bezwaar tegen compensatie meteen wordt weggenomen.

Halfabrikaten en industriële eindprodukten.

In het voorgaande werd uitsluitend aandacht geschonken aan de problemen die samenhangen met de afhankelijkheid van export van grondstoffen. Een groot deel van de huidige moeilijkheden, die onderontwikkelde landen bij hun exporten ondervinden, wordt nl. met dit probleem bestreken. Het is gemakkelijk te voorspellen, dat die afhankelijkheid nog geruime tijd zal bestaan, en het zal afhangen van de mate waarin de beschreven voorstellen acceptabel zullen blijken te zijn, in hoeverre het in de toekomst nog als een probleem zal worden ervaren.

Dat betekent echter niet, dat men een continuering van deze afhankelijkheid wil accepteren. Het zou zelfs onlogisch zijn, want een voortgaande industrialisatie zal haar weerslag vinden in de exporten. Men mag bovendien verwachten, dat ontwikkelingslanden zullen proberen ook te profiteren van de relatief snellere groei van de vraag naar halfabrikaten en eindprodukten. Op het ogenblik is de export van industriële eindprodukten door ontwikkelingslanden nog uiterst klein, nl. ca. 2 miljard dollar. Een verhoudingsgewijs sterke groei, bijv. tot 10 miljard dollar in 1970, zou dan toch nog slechts 4 à 5 pCt. van de totale groei van de vraag naar eindprodukten, gerekend over de periode 1961-1970, uitmaken. Voor de ontwikkelingslanden zou dat toch van grote betekenis zijn, want 10 miljard dollar is ongeveer de helft van het totale betalingsbalansstekort dat voor die landen tijdens de Development Decade wordt verwacht.

Nog te veel wordt er in de industriële centra gelet op structurele aanpassingsproblemen op korte termijn, die het gevolg kunnen zijn van eventuele uitbreiding van de import van eindprodukten, die goedkoper van de ontwikkelingslanden kunnen worden betrokken. Daarbij moet niet alleen worden gedacht aan de textielindustrie enz., want ook op andere terreinen hebben deze landen comparatieve voordelen. De lange termijnvoordelen worden daarbij te veel over het hoofd gezien. Rijk en arm in de wereld zouden er dan ook van profiteren, indien concurrerende importen uit arme landen op grotere schaal zouden worden toegelaten. Het actieprogramma van het G.A.T.T. legt o.a. hierop terecht de nadruk.

Men dient evenwel *verder* te gaan dan het uit de weg ruimen van deze voor een belangrijk deel irrationele obstakels, en wel door, voor zover nodig, een systeem van preferenties te creëren. Zo'n preferentieschema, een tijdelijke maatregel, zou de onderontwikkelde landen moeten helpen de productie van industriële produkten tot een dusdanig niveau op te voeren, dat deze na verloop van tijd kunnen concurreren op de wereldmarkt. Het behoeft nauwelijks te worden vermeld dat deze regeling in strijd is met de voorschriften van het G.A.T.T. Toch kan men het schema beschouwen als een uitbreiding tot het internationale vlak van het „infant industry argument”, dat wel door deze organisatie wordt erkend. Het uitgangspunt van het G.A.T.T., de meestbegunstigingsclausule, is echter onbruikbaar, indien het wordt gezien in het licht — of in het duister? — van de huidige verschillen tussen arme en rijke landen. Met het recente aanvaarden van enige handelsfaciliteiten voor onderontwikkelde landen is het G.A.T.T. trouwens reeds afgestapt van strikte naleving van de regels. Daar zijn overigens meer voorbeelden van te geven.

Bij voorgaande gelegenheden is gebleken dat produktsgewijze onderhandelingen zoveel mogelijk moeten worden vermeden, omdat de kans dan groot is dat het resultaat in zeer ongunstige verhouding staat tot de verrichte inspanningen. Het zou beter zijn indien in principe alle importen van halffabrikaten en eindprodukten uit ontwikkelingslanden voor preferentiële behandeling in aanmerking zouden komen. Uitzonderingen kunnen dan altijd nog worden gespecificeerd.

Het is duidelijk, dat te verlenen preferenties een strict tijdelijk karakter moeten hebben. De bedoeling is immers ontwikkelingslanden een kans te geven exportindustrieën op te richten die de concurrentie op de wereldmarkt aankunnen. Ten einde de stimulans toch voldoende groot te doen zijn, zou de preferentieperiode minstens 10 jaar moeten bedragen, gerekend vanaf het ogenblik dat de preferenties worden verleend. Bedrijven, die pas in de loop van die periode tot productie komen, kunnen dus slechts rekenen op een kleiner aantal jaren gedurende welke preferentie op de markten van de geïndustrialiseerde landen zal worden genoten. Alleen in bijzondere omstandigheden, te beoordelen door een internationale instantie, zou van deze regeling kunnen worden afgeweken.

Een preferentieel systeem van invoerrechten heeft in de handel met communistische landen natuurlijk geen betekenis. Deze landen zouden zich daarom moeten verbinden hun aankopen bij voorkeur in de ontwikkelingsgebieden te doen.

Men mag verwachten, dat een verbetering van de betalingsbalanspositie van de ontwikkelingslanden indirect ook zal strekken ten voordele van het reeds ontwikkelde deel van de wereld, omdat de verhoogde exportopbrengsten

voor een groot deel zullen worden besteed aan importen uit de industriële centra. Daarbij moet men echter niet uit het oog verliezen, dat de laatste een zeker offer brengen (dit geldt vanzelfsprekend evenzeer voor de voorstellen, die in het voorgaande zijn besproken) door bepaalde produkten voor enige tijd vrij toe te laten. Het is daarom misschien wenselijk een limiet te stellen aan de hoeveelheid produkten, die per land met preferentie kunnen worden ingevoerd. Bovendien kan men in die gevallen, waarbij bedrijfstakken bloot staan aan grote druk door het preferentiesysteem, de voorkeursregeling partieel afschaffen of verminderen, omdat dan de betreffende exportindustrieën reeds concurrerend blijken te zijn. Het past in deze redenering, dat industrieën die dit nu reeds zijn, geen preferentie behoeven; hetgeen natuurlijk niet een geldig excuus is voor het handhaven of instellen van beschermende tarieven.

Een ander gevaar, dat bezworen moet worden, bestaat hieruit, dat bij een ongedifferentieerde toekenning van preferenties de meer welvarende onder de arme landen van deze regeling het meeste profijt zullen weten te trekken. Omdat dit allermindst de bedoeling is, zal overwogen moeten worden beperkende bepalingen in te voegen die bijv. afhangen van de hoogte van het inkomen per hoofd. Men zou op die wijze kunnen bereiken, dat de kloof tussen arme en rijke landen althans in relatieve zin niet blijft toenemen.

Enige slotopmerkingen.

Het zal na lezing van het bovenstaande geen betoog meer behoeven, dat de realisering van de voorstellen van Dr. Prebisch wel zeer sterk afhangt van de medewerking van de ontwikkelde landen. Hij doet daarbij een beroep op een verantwoordelijkheidsbesef dat nationaal wel, maar internationaal veel minder, wordt gevoeld. Om aan dat beroep gevolg te kunnen geven, moet men bereid zijn een zeker offer te brengen, een aspect dat aan de voorstellen van Dr. Prebisch het karakter van een hulpprogramma verleent. Dat het offer kleiner is dan het lijkt, wordt duidelijk wanneer men in aanmerking neemt dat compensatie van ruilvoetverslechtering geen echt offer is, dat het opruimen van handelsobstakels in het algemeen en op den duur voor beide partijen voordelig is en dat verhoogde exportopbrengsten voor een zeer belangrijk deel bij de hulpverstrekkende landen zullen worden herbested. Tegenover het *werkelijke* offer staan dan weer overwegingen van niet-economische aard, waarbij vooral „the general outlook for political and economic well-being” zoals Dr. Prebisch het noemt, een factor van betekenis vormt. Op de vraag in hoeverre zijn formule realiseerbaar zal blijken te zijn, weten we binnenkort het antwoord.

Het probleem, dat Dr. Prebisch met de boven omschreven voorstellen wil oplossen of ten minste doen afnemen, is eenvoudig te stellen: de exportopbrengsten van de ontwikkelingslanden zijn te gering t.o.v. de importuitgaven. Aangezien de importen veelal reeds tot het minimum zijn beperkt, moet de oplossing in hoofdzaak gezocht worden aan de opbrengstenkant. Het vinden van de oplossing is, zoals de praktijk uitwijst, een aanzienlijk minder eenvoudige zaak. Hij, die er zich aan waagt, staat daarom niet minder bloot aan kritiek en daarom moeten ook hier enige kritische opmerkingen worden vermeld.

Men kan namelijk stellen dat de formules van Dr. Prebisch wel in zeer grove lijnen zijn aangegeven (hier moet onmiddellijk aan worden toegevoegd dat zijn rapport zeker aanzienlijk minder vaag is dan in dit korte overzicht wel-

Europa-bladwijzer

No. 24

Algemeen.

Het in Nederland uitgegeven Engelstalige maandblad „Common Market” (Kluwer) heeft een dubbelnummer gewijd aan het opmaken van de balans van ruim vijf jaar E.E.G.: „Taking Stock of the Present Situation” (no. 9/10, september-oktober 1963, blz. 173-220). De auteurs zijn anoniem, en dat kan moeilijk anders want het zijn Nederlandse ambtenaren. Dat maakt „Taking Stock” bijzonder interessant, omdat het het kennisnemen mogelijk maakt van de persoonlijke waardering van de ervaringen van mensen, die van dag tot dag bij het E.E.G.-werk betrokken zijn.

Men vindt er scepsis over de gedachte, dat door de E.E.G. de sprong naar politieke eenwording vanzelf zou gaan. Dat is een illusie, want „there is no united vision on the goal of a united Europe itself”. Wel is „E.E.C.'s economic performance, so far, so good”, maar met de verwezenlijking van de doeleinden op het gebied van het gemeenschappelijk beleid is het droevig gesteld. Ook dat komt door het hand over hand toenemen van op eng nationaal belang gebaseerde overwegingen bij het bepalen van het Brusselse standpunt: „Thus, in this period of deadlock, we see at the doors of European unity a traffic jam of those who are responsible for the different sections of the economy and for politics, all bowing to one another and saying: „After you” ”.

Ook met de verhouding tot de buitenwereld is het geen rozegeuren maneschijn. Vooral de ontwikkelingslanden kritiseren de buitenlandse politiek van de E.E.G. fel, waarbij de Afrikaanse associatie-overeenkomst het zwaar moet ontgelden. Maar voorlopig zit er weinig beweging in de externe politiek van de E.E.G., vooral omdat ook in de handelspolitiek de grote politiek meespeelt, zeker bij Frankrijk. Het oordeel over de landbouwpolitiek wordt in de titel van het betreffende — overigens bijzonder duidelijke en informatieve — artikel weergegeven: „Never mind what they say, it works”. Dat sluit kritiek echter niet uit. De betrekkingen met derde landen zullen worden verstoord als de Gemeenschap er niet in zal slagen de voor het

---

licht wordt gesuggereerd). Deze indruk blijft ook bestaan wanneer men het tot de taak van de onderhandelaars rekent de opengebleven plekken in te vullen. Bovendien kan men in het rapport nog wel eens de neiging bespeuren de economische voordelen voor de ontwikkelde landen van de voorgestelde regelingen wat te overdrijven. Er zijn betere argumenten te vinden, waardoor het betoog aan kracht gewonnen zou hebben. Men kan ook wel de beschuldiging beluisteren dat Dr. Prebisch meer zou hebben gevraagd dan hij eigenlijk nodig acht, ten einde in de onderhandelingen zonder verliezen te kunnen toegeven. Hier moet men toch wel voorzichtig zijn. Men mag immers niet vergeten, dat het probleem dat hier behandeld werd zeer omvangrijk en gewichtig is. Het is niet te vermijden, dat de oplossing daarmee in overeenstemming is en het element van overvragen zal dan gemakkelijk worden overschat.

Rotterdam.

P. A. CORNELISSE.

landbouwbeleid geschapen instrumenten op soepeler wijze te hanteren, zie de kippenoorlog, en als er niet snel een relatief lage graanprijs uit de onderhandelingsbus komt.

Als frustratie het belangrijkste kenmerk van het optreden van het Europese Parlement is, dan is dat niet in eerste instantie aan de parlementariërs zelf te wijten, maar aan het constitutionele stelsel waarin het moet werken. In dit stelsel wordt het beleid immers bepaald door de „elusive Council of Ministers”. Versterking van de positie van het Parlement gelijkelijk met die van de Commissie is slechts mogelijk als „all Europeans themselves and their representatives in the national and the European Parliaments transfer part of their loyalty towards their own national authority to the Brussels institutions”.

In een informatief artikel „Institutions and Men” wordt vervolgens de vraag gesteld: „Do the French rule Europe?”. De invloed van Frankrijk is inderdaad bijzonder groot: de Fransen bezetten een aantal sleutelposities, de Franse administratie zoekt de beste mensen voor Brussel uit en de Franse ambtenaren tonen als „almost any Frenchman a remarkable solidarity to the philosophies, if not the actual points of view of the French government”. Maar dit is alleen mogelijk, omdat de andere leden van de E.E.G. ook niet bereid zijn om de Commissie meer bevoegdheden te geven (men vergelijk alle beheers- en andere bijzondere comités van regeringsvertegenwoordigers) en om het voeren van een behoorlijk Europees ambtenarenbeleid mogelijk te maken: „How can really independent work of a supra-national administrator be guaranteed, as long as a Commissioner has to be reappointed after a four year's term and the civil servants are often bound to look for a continuation of their career in their home country”.

Ten slotte wordt ook de balans van de nabije toekomst opgemaakt. Wil de E.E.G. levensvatbaar blijven, dan zullen „five foreign policy options” beslist moeten worden: uitbreiding, associatie van Europese landen — in het bijzonder van Oostenrijk —, regeling van de handelsbetrekkingen met de rest van de wereld, houding ten opzichte van de ontwikkelingslanden, en de Atlantische problematiek. „Some work just cannot wait”. Uit het slotartikel, waarin de betekenis van de Frans-Duitse confrontatie voor de toekomst van de E.E.G. en het belang van alle betrokkenen, ook van Frankrijk, bij het voortbestaan van de E.E.G. benadrukt worden, citeren we dan nog: „it still seems probable that by January 1, 1970, the Common Market will really have become a fact and that a common policy, although a little less ambitious than it is sometimes pictured now, will have been realised in broad outline. Trade links will have been established with the other Western European countries and the outer tariff will have been decreased, if not by 50%, at least by, say, one third”.

Dit bijzonder interessante nummer van „Common Market” is nog aangevuld met soortgelijke artikelen over resp. de E.G.K.S. en Euratom (november en december 1963). Een geheel andersoortige maar eveneens bijzonder interessante balans van de E.E.G. is opgemaakt, door de Amerikaan *Leon L. Lindberg*, leerling van de bekende Ernst B. Haas, in zijn boek „The political dynamics of Euro-

peanintegration", London 1963. Het gaat hem om de „political consequences of economic integration". In hoeverre wordt door de E.E.G. een proces van politieke integratie op gang gebracht? Dat proces definieert hij als volgt:

„1. the process whereby nations forego the desire and ability to conduct foreign and key domestic policies independently of each other, seeking, instead to make joint decisions or to delegate the decision-making process to new central organs.

2. the process whereby political actors in several distinct settings are persuaded to shift their expectations and political activities to a new center".

Lindberg geeft allereerst een uitvoerige beschrijving van het besluitvormingsstelsel van de E.E.G., waarbij hij zowel aan „official decisionmakers" (instellingen van de E.E.G., nationale overheden) als aan „unofficial decisionmakers" (belangengroepen) aandacht schenkt. Het interessantste gedeelte van zijn boek wordt echter gevormd door een aantal „case-studies" van de besluitvorming in de E.E.G. Behandeld worden resp. de onderhandelingen over de zgn. grote vrijhandelszone in het kader van de O.E.E.S., het uitwerken van een Gemeenschapsdoctrine voor de betrekkingen met de overige O.E.E.S.-landen, het versnellingsbesluit, het vaststellen van lijst G van het buitentarief, en de voorbereiding en vaststelling van het begin van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek.

Twee uitstekende beschouwingen over de verwevenheid van Europese integratie en de verhouding van Europa met de Verenigde Staten zijn verschenen in „Foreign Affairs" van oktober 1963. Robert R. Bowie, directeur van het Harvard Center for International Affairs, schrijft over „Tensions within the Alliance" (blz. 49-69; overgenomen in „Survival", januari-februari 1964, blz. 26-37). Hij wijst eventuele Amerikaanse steun aan de verdere ontwikkeling van de Franse en Engelse atoommachten af, en pleit daarentegen voor snelle voortgang met het project voor een multilaterale atoommacht. De politieke betekenis daarvan is van groot belang, vooral omdat Duitsland dan „a proper part in the control of nuclear defence" kan krijgen, „without raising the spectre of separate German strategic forces". Met het uitwerken van een controlesysteem kan best nog even worden gewacht tot politiek Europa een duidelijker vorm heeft gekregen. Dat een definitieve oplossing daarvoor nog niet gevonden is, behoeft in ieder geval geen beletsel te zijn om met de „integrated force" te beginnen. Het zal echter ook nodig zijn, dat Amerika beter beseft wat „interdependence" betekent: „a practical restraint on our freedom of action".

Fritz Erler, de defensiespecialist van de S.P.D., neemt in zijn artikel „The basis of partnership" (blz. 84-95) stel-

ling tegen de Franse „alles of niets"-opvatting van de nucleaire strategie, en verdedigt de theorie van de „controlled and flexible response", die een versterking van de conventionele troepen noodzakelijk maakt. Nationale kernmachten en ook een Europese kernmacht zijn om verschillende redenen een veel te gevaarlijk middel om de Europese vrees voor een niet of ontijdig gebruik van kernwapens door de Verenigde Staten weg te nemen (wat het enig te respecteren doel ervan zou kunnen zijn). Dit kan ook gebeuren door een verbetering van de consultatie over en de planning van het gebruik van de gehele atoommacht van de N.A.V.O. (ook het zich in Amerika bevindende deel). De Amerikaanse president zou dan als „trustee" van de Alliantie over de uiteindelijke inzet van atoomwapenen moeten (blijven) beslissen.

De multilaterale atoommacht kan nuttig zijn als middel om tot een bevredigender vorm van consultatie en gezamenlijke planning te komen. Dat is ook het enige argument ten gunste van de M.L.F., dat Mr. M. van der Stoep in „Militair overbodig, politiek ongewenst" („Socialisme en Democratie", januari 1964, blz. 3-10) kan aanvaarden, hoewel hij de voorkeur geeft aan het verwezenlijken van Europese medezeggenschap in de Amerikaanse nucleaire planning en strategie zonder de M.L.F. Aan de betekenis van de M.L.F. om nucleaire bewapening van Duitsland te voorkomen hecht hij niet, omdat het gevaar daarvan nauwelijks aanwezig is. De Franse militaire en politieke opvattingen, dit ter vergelijking, worden uit de doeken gedaan door resp. *Generaal Gallois* in „The raison d'être of French defence policy" („International Affairs", oktober 1963, blz. 457-510) en *Al. Kawalkowski*: „Pour une Europe indépendante et réunifiée" („Politique Etrangère", 1963, no. 3, blz. 195-220). Men moet het lezen om het te geloven.

In het „Journal of Common Market Studies" (november 1963, blz. 101-126) zijn de resultaten van het op verzoek van de pers en informatiedienst van de E.E.G. door *Gallup International* verrichte onderzoek „Public opinion and the European Community" gepubliceerd. Een vluchtige blik in de cijfers leert, dat in Nederland de meeste steun voor een verenigd Europa wordt gevonden en dat de Nederlanders het best geïnformeerd zijn in Europese aangelegenheden. Merkwaardig genoeg is men in Nederland zich ook het duidelijkst bewust, dat de Europese eenwording gevaren en risico's inhoudt! In hetzelfde nummer (blz. 127-139) treft men ook enige „Reflections on the notion of supranationality" aan van *François Rosenstiel* die voor zover ze niet geheel en al onbegrijpelijk zijn, duidelijk maken, dat de schrijver conform de Franse staatsopvatting — die getypeerd kan worden door de gedachte natie = staat = soeverein = politieke macht — supranationaliteit onbestaanbaar acht: „Only the political effects of federalism (d.w.z. een „volledige" federatie = soevereine staat) can be supranational,

because they embrace the civitas as an indivisible whole — men and functions; and by definition the administrative communities cannot take possession of any such integral wholeness. Specialized, they are incomplete; they presuppose a politically impossible divided allegiance". Vrij vertaald: „niet sein kann", wat volgens de premisse „niet sein darf".

Associatie.

Een uiteenzetting over de achtergrond, inhoud en betekenis van de nieuwe

Beleg modern
beleg in

InterUnie

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie“, Postbus 617. Den Haag

(I. M.)

associatie-overeenkomst met de Afrikaanse staten geeft *G. van Benthem van den Bergh* in „The new convention of association with African states” in de „Common Market Law Review” (september 1963, blz. 156-183). Hij wijdt in het bijzonder aandacht aan de invloed op de inter-Afrikaanse samenwerking, welke de voor de industrialisatie noodzakelijke afzetmogelijkheden moet verschaffen. De nieuwe conventie als zodanig behoeft z.i. geen hinderpaal te vormen voor de samenwerking tussen de thans geassocieerde staten en de Afrikaanse Commonwealth-landen. Daar Frankrijk bezwaar kan maken tegen associatie van de Commonwealth-gebieden, wegens de hieruit voortvloeiende dubbele preferentie voor deze landen, liggen er, ter bevordering van de Afrikaanse eenheid, ook mogelijkheden in onderhandelingen over wederzijdse tariefverlagingen tussen de E.E.G. en Engeland (reeds is overeenstemming bereikt over het per 1 januari 1964 laten vervallen van de tarieven op thee en tropisch hout).

Op zichzelf is de bestaande discriminatie op het gebied der tarieven echter minder belangrijk daar men reeds nu — en waarschijnlijk ook in de toekomst — „moeilijk (kan) volhouden, dat de douanerechten van de E.E.G. een onoverkomelijk bezwaar voor importen uit niet-geassocieerde landen in Afrika vormen”, aldus *Drs. L. Metzmaeckers* in „De Afrikaanse eenheid en Europa” („Afrika”, september 1963, blz. 268-270). Grotere betekenis kent hij daarentegen toe aan te gedachte dat in de toekomst de nu door de E.E.G. in het kader der associatie-overeenkomsten verleende financiële hulp het karakter zou kunnen krijgen van hulp aan de organisatie van de Afrikaanse eenheid als geheel.

Het feit dat de Afrikaanse staten zelf vrij onverschillig staan tegenover de wijze (bilateraal of multilateraal) waarop de financiële hulp wordt verleend, wordt door dezelfde schrijver toegelicht in een ander artikel: „De Afrikaanse visie op de hulpverlening” („Afrika”, oktober 1963, blz. 308-311).

De consequenties van de associatie voor Senegal worden besproken in een artikel van *Ch. Valantin*: „L'arachide sénégalaise et le Marché Commun” („Revue du Marché Commun”, september 1963, blz. 344-347), waarin een pleidooi wordt gehouden voor het opnemen van de produkten van de geassocieerde landen, die onder het gemeenschappelijk landbouwbeleid vallen, in dat beleid en ze te beschouwen als Europese produkten. Dat zal er gelukkig — op den duur ook voor Senegal — niet van komen.

In „Aussenpolitik” (december 1963) schrijft *C. A. Ehrhardt* over de ervaringen en moeilijkheden van het eerste jaar associatie van Griekenland met de E.E.G.: „Griechenland auf dem Weg in der EWG”. Hoewel Griekenland in de afgelopen tijd intern weinig politieke stabiliteit heeft gekend, ziet men toch een grotere economische activiteit en een toename van buitenlandse investeringen. Ehrhardt wijst erop, dat deze stroom van buitenlands kapitaal, benevens een passieve handelsbalans ernstige betalingsbalansmoeilijkheden veroorzaken en ziet als oplossingen hiervoor een verbreding van de structuur van de export en een uitbreiding en differentiatie van de produktie voor binnenlandse consumptie. Voorts schenkt hij aandacht aan de werkgelegenheid in Griekenland. Men ziet op het ogenblik een westtrekken van werkkrachten uit Griekenland naar West-Europa, speciaal West-Duitsland, en gelijktijdig een vergroting van de werkgelegenheid in Griekenland zelf. De problemen rondom werkgelegenheid en scholing zijn van politiek belang zowel voor Griekenland als

voor de E.E.G. De aan Griekenland grenzende Oostblokstaten hebben met dezelfde problemen te kampen, en het is een toetssteen voor het succes van de associatie.

Ten slotte geeft *Yuval Elizur* in „Israel und die EWG” („Europa-Archiv”, no. 18) een kort overzicht van de onderhandelingen, die Israël nu al gedurende enige jaren voert met de Gemeenschap. Uit de statistieken blijkt, dat ondanks een absolute toename in 1963, de relatieve omvang van de uitvoer van Israël naar de E.E.G. is teruggelopen. Elizur laat de verschillende onderhandelingsstadia de revue passeren en legt sterk de nadruk op de zo afhankelijke positie van Israël ten opzichte van Europa.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

BOEKBESPREKINGEN

Cost en baet. Uitg. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1963, 282 blz., f. 24.

Ter gelegenheid van het afscheid van Prof. Drs. J. Brands als hoogleraar in de bedrijfshuishoudkunde aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool hebben een twintigtal van zijn medewerkers en (oud)leerlingen een opstel geschreven. Deze serie opstellen is in „Cost en baet” op fraaie wijze gebundeld.

Prof. Drs. R. Burgert opent de rij met „De behandeling van vlottende en vaste kapitaalgoederen bij de winstbepaling”. In zijn bijdrage wordt voortgebouwd dan wel kritisch gereageerd op de Nederlandse literatuur over dit onderwerp uit de laatste jaren. Hij concludeert, „dat de moeilijke kern der winstberekening, gebaseerd op een dynamisch-economische instandhoudingsgedachte, in haar uiterste consequentie sterk tendeert naar het beschikken over „quasi-rents” en over waardestijgingen van vlottende kapitaalgoederen, hetgeen slechts rationeel kan geschieden in de budgetsfeer”. Voor vlottende kapitaalgoederen acht Burgert het werken met vervangingsprijzen logisch, voor vaste kapitaalgoederen komt hem dit minder relevant voor.

Dr. W. Eizenga gaat in op de toerekening van prijsveranderingen aan oorzaken in geld- en goederensfeer. Hij veronderstelt dat de neiging tot het koppelen van oorzaken in de geldsfeer aan proportiële prijsveranderingen op alle markten en van oorzaken in de goederensfeer aan veranderingen in de prijsstructuur, zoals hij dit bij bepaalde bedrijfseconomen meent te bespeuren, associaties heeft met de mechanische variant van de kwantiteitstheorie. Hij betwijfelt de realiteitsgraad van de veronderstelde „koppelingen” c.q. van de gemaakte toerekeningen.

Er zijn twee korte studies, gewijd aan fiscale problemen. Drs. G. Slot schrijft over „Fiscale concernwinst”, Drs. L. J. Kegge over „Latente fiscale verplichtingen en aanspraken van de N.V.”. Kegge is van mening „dat de latente fiscale verplichtingen (en aanspraken) geen zaak vormen waarvoor voorzieningen kunnen worden getroffen”. „Of en in hoeverre het gewenst is (echte) reserves ter zake te vormen” acht hij een zaak die tot de competentie van de leiding van de onderneming behoort.

In drie van de gebundelde bijdragen komt de investeringsproblematiek op specifieke wijze aan de orde. Drs. A. Dek bespreekt de bedrijfseconomische aspecten van het investeringsbegrip. Zijn methodische behandeling laat zien dat het aanmerken van bestedingen als investeringen een sterk

subjectief en min. of meer kunstmatig karakter heeft. Hij beveelt aan om in twijfelgevallen op grond van het voorzichtigheidsmotief de besteding niet als investering te beschouwen.

Drs. F. H. Kruize geeft de resultaten weer van een onderzoek naar de vraag of investeringsbeslissingen (uitsluitend) geschieden met het oog op de winstmaximalisatie. Hij is van mening dat er in de praktijk tal van afwijkingen van het winstmaximalisatieprincipe optreden, hij geeft aan waardoor deze afwijkingen worden beïnvloed en concludeert dat één algemene theorie betreffende investeringsbeslissingen nooit de complexiteit van de realiteit zal kunnen dekken.

Dr. C. A. Buningh behandelt het onderwerp „Selectie van investeringsprojecten”. Hij wijst op de organisatorische voorwaarden tot het nemen van investeringsbeslissingen en gaat in op de schattingsproblemen, op het vraagstuk van de selectiebasis, op de taxatie van risico's en op de verwerking van niet-kwantificeerbare elementen. Hoe belangrijk het huidige arsenaal aan hulpmiddelen ook genoemd mag worden, de intuïtie zal nooit geheel mogen ontbreken, zo stelt de schrijver.

Prof. Dr. R. Slot geeft een indruk van de ontwikkeling der discussies over „Direct Costing”, aan de hand van een bespreking van een tiental recente publikaties. Hij onderscheidt voorstanders, tegenstanders en tussenfiguren. Ook bij de laatstgenoemden is er z.i. nog variatie in standpunt waarneembaar.

Drs. S. Schaap bespreekt een planningsprobleem op basis van de toepassing van de variabele-kostencalculatie. Hij werkt met behulp van lineaire programmering een fabricageprogramma uit dat tot een optimaal periode-resultaat leidt.

Drs. L. P. S. Gommers wijdt een opstel aan het in de literatuur wat verwaarloosde onderwerp „Kostprijs- en resultatenberekening in ondernemingen met stukproductie”. Vooral de kostprijsbepaling krijgt daarbij de aandacht. Vaststelling daarvan acht Gommers pas mogelijk door vergelijking van de voor- en nacalculaties van een werk en na interpretatie van de ontstane verschillen.

Drs. W. F. Stutterheim behandelt de kostprijsberekening in de zuivelindustrie. Hij wijst o.a. op de moeilijkheid dat een echte en volledige kostprijsberekening in deze industrie niet mogelijk is omdat de vergoeding voor de grondstoffen direct wordt afgeleid uit de opbrengst der produkten.

Drs. J. C. Brezet onderzoekt de houdbaarheid van de rentabiliteit, de liquiditeit en de solvabiliteit als financieringsgrondslagen. In zijn zeer lezenswaardige bijdrage geeft hij blijk van de opvatting dat de genoemde overwegingen inderdaad als fundamentele financieringsgrondslagen moeten worden aangemerkt.

Dr. W. L. G. S. Hoefnagels geeft aandacht aan rentabiliteitsvraagstukken bij de beoordeling van alternatieve financieringsmogelijkheden. Bij zijn uiteenzetting over de betekenis van de wijze van financieren baseert hij zich op de „present value”-methode. Hij wijst ook op de betekenis van de belastingfactor.

Drs. J. Th. Groosmuller attendeert, in zijn opstel over de begrippen risicodragend en risicomijdend in verband met beleggingsvraagstukken op lange termijn, op de dominerende invloed van het koopkrachtrisico. Daar waar dit risico inderdaad overheerst, zo schrijft hij, zou men wellicht kunnen stellen dat het aandeel risicomijdend en de obligatie risicodragend is.

Een zeer boeiende bijdrage levert ook Drs. L. M. van Leeuwen met zijn beschouwingen over „Levensverzekering in onze tijd”. Hij plaatst nogal kritische kanttekeningen bij

de conventionele levensverzekering en pleit voor een systeem van levensverzekering op basis van belegging in aandelen.

J. C. Hoogheid bespreekt „Vraagstukken met betrekking tot de budgettering van kosten”; J. Kroeze behandelt de invloeden van seizoenen op de resultatenanalyse.

De bedrijfsvergelijking, nationaal en internationaal, krijgt, toegespitst op de witwasseri- en de chemische reinigingsindustrie, de aandacht in het artikel van Dr. J. F. P. Kreugel.

Drs. C. Brevoort besluit met een actuele studie over enige macro-economische facetten van de verticale prijsbinding.

Het lijdt geen twijfel dat de artikelen die in dit boek bijeengebracht zijn een waardig afscheidsgeschenk vormen aan de leider en opleider, die Prof. Brands in een periode van bijna 50 jaar, voor zovelen is geweest.

Katwijk aan Zee.

Dr. Th. M. SCHOLTEN.

W. H. van Baarle en Mr. C. W. Zeylstra: Reclame, Principes en Praktijk. Deel I. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1964, 362 + xi blz., f. 30.

Het schrijven van handboeken op welk gebied ook is ongetwijfeld een betrekkelijk ondankbare zaak, omdat te veel stof in te kort bestek en op te elementair niveau moet worden behandeld. Deze inleiding is zeker niet bedoeld als een onvriendelijke uitlating aan het adres van de heren Van Baarle en Zeylstra — die hun sporen op reclame-terrein reeds lang hebben verdiend — maar als een verklaring voor de moeilijke positie, waarin een recensent van een handboek zich in het algemeen bevindt. Evenals de auteur immers mag deze enerzijds niet vergeten voor welk breed publiek het boek is bedoeld, en kan hij de auteur dus nauwelijks kritiseren op het stuk van theoretische diepgang, maar anderzijds moet hij waken voor deze zelfde wetenschappelijke integriteit, voor zover hij hiertoe in staat is.

Nu komen de schrijvers van „Reclame, Principes en Praktijk” aan deze bezwaren gelukkig bij voorbaat langs diverse wegen goeddeels tegemoet. Ailereerst is de wetenschappelijke pretentie betrekkelijk gering: de ondertitel luidt niet voor niets „Principes en Praktijk” en niet bijv. „Theorie en Praktijk” of een nog zwaarmoediger combinatie. Het boek is ook vooral bestemd voor het reclame-*onderwijs*, en is als zodanig een voortzetting van Van Baarles „Reclamekunde en Reclameleer” (1956) en van: „Reclamekunde” (Van Baarle en Hollander, 1946). Het huidige werk brengt dan ook veel, wat de lezer van „Reclamekunde en Reclameleer” reeds vertrouwd is. Maar er is een belangrijke verbetering. De nadruk ligt nu minder op de geschiedenis van de reclame en de beschrijving van de praktijk zoals deze is, maar vooral op de functionele plaats van de reclame binnen de onderneming, d.w.z. op de samenhang met de andere instrumenten in de „marketing mix”. Het boek is daardoor meteen minder chaotisch dan zijn voorganger, hetgeen zeker ook onderwijstechnische voordelen heeft. Van grote invloed op deze accentverschuiving zijn duidelijk de ontwikkelingen in het marketing-denken, zoals deze naar ons land zijn overgewaaid, vooral in de vorm van publikaties als bijv. het bekende boekje van Colley: „Defining advertising goals for measured advertising results”.

Ook aan de vooruitgang op andere gebieden van de marketing-research konden schrijvers niet voorbijgaan. Een speciaal hoofdstuk werd nu dan ook gereserveerd voor het psychologisch marktonderzoek, waarvoor de auteurs zich verzekerden van de medewerking van Mevrouw Dr. Mary

Zeldenrust-Noordanus. De bijdragen van Drs. B. van der Meer over het economisch-statistisch marktonderzoek en van Prof. Dr. G. W. Ovink over layout, druk en reproductie werden vrijwel ongewijzigd gehandhaafd.

Beperken wij ons nu verder tot de voornaamste veranderingen van deze uitgave vergeleken met haar voorganger dan valt direct op dat deze wijzigingen tegemoet komen aan de eisen, die de moderne reclame-marketing-specialist aan een boek als dit mag stellen. Veel scherper dan voorheen stellen de auteurs nu expliciet, dat de functie van de reclame is „te communiceren met de markt, en wel zodanig dat in die markt de verlangde gunstige instelling ontstaat t.o.v. het geadverteerde of de adverteerder”. De nieuwste Amerikaanse „philosophies” t.a.v. de vraag hoe te communiceren blijven niet onvermeld.

Een uitgebreide analyse van de bedrijfseconomische betekenis van de reclame volgt, waarbij terecht wordt ingegaan tegen de meest conservatieve opvatting in de economische theorie, volgens welke alle reclame als verspilling wordt opgevat. De relatie tussen prijselasticiteit van de vraag en reclamebudget krijgt ook voldoende gewicht, al kan men zich voorstellen dat de leek op dit gebied uit de vrij losse wijze van presentatie niet zo heel veel wijzer wordt. Deze materie is echter allesbehalve doorzichtig, ook voor de economist, die gemakshalve dikwijls uitgaat van irrealistische casusposities.

De behandeling van de marketing-problematiek voldoet in grote lijnen zeer wel aan de hedendaagse eisen, zij het dat de complementariteit der instrumenten meer aandacht krijgt dan de substitueerbaarheid. Maar ook dit accent op de complementariteit valt uit praktisch oogpunt alleszins te verdedigen.

Met genoegen volgden wij ook de openhartige discussie over de optimale omvang van het reclamebudget, een ander theoretisch knelpunt. De taakstellende methode wordt hier gevoeglijk naast de procentagemethode geplaatst, al kunnen wij moeilijk ten volle instemmen met de auteurs, als zij zeggen: „Eigen ervaring (...) en niet in de laatste plaats ook de mening van deskundige adviseurs in het reclamebureau betekenen een waardevolle steun bij (...) de vaststelling van het reclamebudget” (blz. 86). Per slot van rekening laten wij behalve de tandarts liever geen leverancier bepalen in welke mate wij van zijn diensten gebruik zullen maken.

Over de volgende hoofdstukken niets dan goeds. De reclamecampagne, de formulering van de reclameboodschap (inclusief het „copy-platform”) en de typen van reclame-acties worden helder belicht tegen de psychologische achtergronden van het consumentengedrag. Een goede aanwinst is ongetwijfeld de bijdrage van Mevrouw Zeldenrust-Noordanus, die het psychologisch marktonderzoek in kort bestek inleidt. De lezer komt alleen niet te weten, wat IPM-CC betekent, en wat een tachistoscoop is, maar hij kan daarvoor zeker elders terecht. De voordelen van schaaltechnieken boven louter projectieve methoden komen scherp naar voren.

De verhandeling over het economisch-statistisch onderzoek is summier, maar degelijk. Het is echter de vraag of in deze editie niet iets meer gezegd had kunnen worden over de statistische technieken. Met 1 bladzijde over de frequentieverdeling en 10 regels over de steekproeftheorie wordt de lezer karig bedeeld, zeker in het licht van de behoefte aan kwantitatief onderzoek t.b.v. de reclame, welke in eerdere hoofdstukken werd benadrukt.

In het Appendix worden een aantal interessante tabellen gegeven met cijfers betreffende reclame-uitgaven gesplitst naar landen, produktgroepen en media.

Samenvattend, biedt dit boek ongetwijfeld zeer veel voor de man uit de reclamepraktijk, voor het reclame-onderwijs en de belangstellende leek. Met vertrouwen zien wij dan ook de komst van het tweede deel — in de loop van dit jaar — tegemoet. In dit deel, dat de reclamemedia zal behandelen, hopen wij tevens een zaakregister aan te treffen.

Leiden.

Drs. G. J. AEYELTS AVERINK.

R. P. A. Smit: *Productiebeheersing en levertijdbewaking*. Serie: De Moderne Manager. Uitg. J. H. de Bussy, Amsterdam 1963, 129 blz., f. 8,90 geb.

In fabricageondernemingen die op orders werken is de produktieplanning en produktieregeling een nooit aflatende zorg. Vaak zijn tientallen orders gelijktijdig in produktie: voor elk dier orders moet de levertijd worden gehaald; men moet zorgen voor een gelijkmatige en volledige bezetting van alle machines en arbeidskrachten; de doorstroomtijd van elke order moet zo kort mogelijk blijven; begin-, tussen- en eindvoorraden moeten beperkt zijn onder vermindering van stagnaties — hiermee zijn nog maar enkele punten aangestipt waarmee de bedrijfsleider en zijn assistenten zich dagelijks het hoofd breken. Als men daarbij nog bedenkt dat de verkoopafdeling de neiging heeft om de clientèle (te) krappe levertijden toe te zeggen ten einde de order maar binnen te halen en bovendien herhaaldelijk spoedorders de gang van zaken in de fabriek doorkruisen, is het duidelijk dat kunst en vliegwerk geen zeldzaamheid zijn. Ook al is de bedrijfsleider daarin nog zo virtuoos, overschrijding van levertijden en verspillingen van capaciteit zullen niet uitblijven. De enige manier om een produktieproces in de hand te houden is het betrachten van systematiek, of wel: produktiebeheersing.

Dit is het praktische thema van het boekje van de heer Smit. Hij bouwt zijn betoog zodanig op, dat een helder overzicht ontstaat van wat produktiebeheersing inhoudt. Het begint bij de planningfase: de bezettingsplanning, procesplanning, materiaalplanning en tijdschema-planning. Dan komt de actiefase, gevolgd door de controlefase: voortgangscntrole en correctieve actie. Afzonderlijk aandacht geeft de schrijver aan de organisatorische plaats van de produktieplanning en -regeling. Hij maakt van de kwesties staffunctie of lijnfunctie, resp. centralisatie of decentralisatie van de produktieplanning geen dogma's, maar laat zien welke de merites van elke mogelijkheid zijn. Belangwekkend is de cascadeplanning of getrapte planning, waarbij de detaillering van de planning etappegewijs wordt doorgevoerd bij een pyramidale opbouw van de planning. Dit systeem verenigt de voordelen van centrale en gedecentraliseerde planning in zich, zegt de auteur. Voor grote en middelgrote produktie-organisaties een suggestie die serieuze overweging waard is!

Dit boek onderscheidt zich door de heldere en sobere manier van betogen: op compacte wijze worden de oogmerken en opzet van de produktiebeheersing uiteen gezet. Prettig treft ook het gevoel voor het compromis dat de auteur voortdurend aan de dag legt. Juist in deze materie zijn rigide principes uit den boze. Produktiebeheersing is immers in de kern van de zaak het zoeken naar een optimum tussen onderling strijdige factoren! Elke factor moet het juiste gewicht krijgen. Typerend is, dat de auteur ook de planning zelf niet absoluut stelt: hij schrijft nadrukkelijk dat de kosten van de planning afgewogen dienen te worden tegen de besparingen die ze in de overige kosten afwerpt. Bepaald niet: hoe meer planning hoe beter dus. Hij voert zowaar zelfs een grafiekje ten tonele waarin de curves der planningkosten en overige kosten zijn uitgezet. Maar voegt

daar ook direct aan toe dat men het „juiste midden” slechts globaal kan bepalen. Zeker heeft hij gelijk met de opmerking dat de meeste bedrijven nog ver van dit evenwichtspunt af zijn (in de zin van een tekort aan planning).

Een aantal der moderne planningstechnieken zal men vergeefs in dit boek zoeken. Het pretendeert geen handboek te zijn, maar een inleiding. Als zodanig verdient het van harte aanbeveling voor functionarissen voor wie de produktieplanning een taak of deeltaak in hun dagelijks werk is (of dat zou moeten zijn).

Voorhout.

Drs. E. VAN DER WOLK.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De uitbreiding van de bankbiljettencirculatie heeft zich, geheel volgens de verwachtingen, reeds in de 23 maart geëindigde periode gemanifesteerd. Was de expansie in dit tijdvak nog matig, in de afgelopen week versterkte zich de beweging. Dit werd in de hand gewerkt door de uitbetaling reeds voor Pasen van vrijwel alle maandsalarissen. De verkrapting van de markt leidde tot een stijging van de daggeldrente. Maandag 23 maart vond een verhoging met $\frac{1}{2}$ pCt. tot $2\frac{1}{2}$ pCt. plaats, op donderdag 26 maart, de dag voorafgaande aan de vierdaagse sluiting der banken, voltrok zich een verdere stijging tot $2\frac{3}{4}$ pCt.

Direct na Pasen zal de terugstroming van bankpapier uit het verkeer waarschijnlijk voor enige ontspanning zorgen, doch met de storting op de staatsleningen op 15 april komt een nieuwe verkrappende factor ter grootte van f. 245 mln. in zicht.

Kapitaalmarkt.

Het eerst bij de inschrijving vaststellen van het bedrag van een staatslening brengt een moeilijk element in de beoordeling van een toch al niet gemakkelijke marktsituatie. Het enige waar men bij zijn calculaties t.a.v. de jongste staatsleningen een zeker houvast aan had was de ruimte, die de Leningwet 1963 de Minister bood. Rekening houdende met het restant dat de voorgaande Leningwet nog bood en de leningen, die sedert het aanvaarden van de thans geldende wet in 1963 zijn opgenomen kon men berekenen, dat een lening van maximaal f. 646 mln. mogelijk zou zijn.

De Minister van Financiën is nog binnen dit bedrag gebleven. De $4\frac{1}{2}$ pCt. korte lening werd op f. 150 mln. vastgesteld en alle inschrijvers kregen een volle toewijzing. Het bedrag van de 5 pCt. lening werd bepaald op f. 400 mln. De belangstelling was zo overweldigend, dat de inschrijvers met voorkeursrecht (de houders van de tot aflossing komende 3 pCt. Staatslening 1962-1964) ingevolge de hen verstrekte rechten een volle toewijzing ontvingen, doch de vrije inschrijvers zich met een 12 pCt. toewijzing tevreden moesten stellen. Dat de werkelijke vraag groter was bleek donderdag ter beurze, waar de 5 pCt. lening tijdens de voorbeurs $1\frac{1}{2}$ pCt. agio deed, dat echter tijdens de officiële beurs in de middagen tot ca. $\frac{5}{8}$ pCt. terugliep. De Minister kan op 15 april, zoals boven reeds opgemerkt, f. 245 mln. nieuw geld tegemoet zien.

Het schijnt wel dat elke overheidsmaatregel aanvankelijk grote verwarring moet wekken. Dit was ook weer het geval bij de voorgestelde nieuwe Duitse rentebelasting van 25 pCt., te heffen op Duitse schuld in buitenlandse handen. De nadere berichten wezen uit, dat de maatregel niet de

nieuw uit te geven of verworven doch de gehele zich in handen van het buitenland bevindende schulden betrof. Uiterst belangrijk voor deze buitenlandse houders is dat de belasting op grond van belastingverdragen, zoals deze ook tussen Nederland en Duitsland bestaan, terugvorderbaar is. De nieuwe maatregel zal vermoedelijk 1 juli a.s. van kracht worden, waarmede een nieuw instrument van economische politiek zijn intrede zal hebben gedaan. Voor de regulaire houders van Duitse obligaties valt de regeling

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

Burgemeester en Wethouders roepen sollicitanten op voor de betrekking van

ADMINISTRATEUR

van de Dienst voor de Volkshuisvesting.

De dienst, per 1 januari 1964 ingesteld en ontstaan door samenvoeging van het Grondbedrijf en de Woningdienst, is belast met de behartiging van de grond- en de woningzaken van de gemeente, alsmede met het toezicht op de administraties van de woningbouwcorporaties, welke rond 25.000 woningen in beheer hebben.

De te benoemen functionaris zal tevens worden aangewezen als administrateur van de Stichting „Centraal Woningbeheer”, aan welke stichting het beheer van de gemeentelijke woningen is opgedragen.

Vereisten: doctoraal examen economie (bedrijfseconomische studierichting) of accountantsdiploma van het NIVA,

alsmede: praktisch inzicht in de administratieve organisatie en ervaring in een leidinggevende positie.
Bekendheid met grond- en woningzaken strekt tot aanbeveling.

Salarisgrenzen f 18.636,— — f 26.268,—
per jaar (excl. huurcompensatie).

A.O.W.-premie komt voor rekening van de gemeente.

Vakantietoelage 4 % van het salaris.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Sollicitanten moeten bereid zijn zich eventueel aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

★

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties met vermelding van volledige personalia, levensloop en referenties alsmede de naam van dit blad te richten aan Burgemeester en Wethouders en in te zenden onder No. L 78 aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burgemeester de Monchplein 10, 's-Gravenhage, binnen twee weken na het verschijnen van dit blad.

De Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V. en aangesloten bedrijven te IJmuiden zoeken, omdat op korte termijn een beroep moest worden gedaan op de huidige functionaris voor het vervullen van een vacature in de bedrijfsleiding,

een hoofd van de afdeling bedrijfsorganisatie

die na een korte inwerkperiode met de leiding van deze stafafdeling zal worden belast.

In deze functie, die rechtstreeks ressorteert onder de adjunct-directeur Produktie, moet hij leiding geven aan een 100-tal organisatie-specialisten van academisch en H.T.S.-niveau. Deze medewerkers zijn toegevoegd aan de bedrijfsleiding van de Produktie-, Onderhouds- en Transportafdelingen in alle sectoren van het bedrijf. Zij zijn als zodanig belast met alle werkzaamheden die voortvloeien uit de moderne opvattingen over bedrijfsorganisatie.

Voor het vervullen van deze zelfstandige functie wordt een ingenieur gezocht met ruime ervaring op organisatorisch gebied en met belangstelling voor en kennis van Operationele Research.

Eisen: T.H. of gelijkwaardige opleiding.

Ruime industriële ervaring.

Leeftijd omstreeks 40 jaar.

Gegadigden worden uitgenodigd zich te richten tot mr. H. Luijk, Huize Duinrell te Wassenaar, telefoon kantoor 01751 - 5158, huis 01751 - 8164. Deze is gemachtigd aan in aanmerking komende kandidaten desgewenst nadere informatie te verstrekken.

HOOGO VENS IJMUIDEN

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:
ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (0 10) 6 02 60